

KONKURRANSE -
"DET ER FARLIG DET!"

Fjern jordbruksstøtten!

Professor Normann Aanesland, NLH

Norge tapte eple-saken

Oslo (NTB) Et enstemmig GATT-råd i Oslove be tordag ettermiddag Norge om å

GATT-rådet opplyser Utan-riksdepartementet

- Uten epler

Handlefrihet overfor EF er nødvendig

Mat nok i fremtiden?

ord som effektivitet, produktivitet og levekårsfaktorer, stjerne som driver med næringslivet

dør Hardanger!

eventuelt kom: regjering i Norge

Norsk landbruk vil bli rasert i EF

Jordbruket og subsidiene

Fortsatt EF-nei

En sky av rosa epleblor dekker ilen, i maleri de Folgefonne-estetisk på Gorden.

belyst fra flere synsvinkler enn man opplevde fra det hold stat man debatterte EF-saken her i landet. Partiets parlamentariske leder Johan Buttedahl konkluderer på en måte som i mai samarbeide er imidlertid den samme som i 1972.

amme syns- og ved Sør- og i mai ste ste.

Statenes bøndyrking. Aiv og Halvdor Heland pres. i uttalelse på nimal bruk av korn, og det er punktvermidler

Jakobsen tordner mot EF og Høyre

og 10 000 kroner hvis Norge blir medlem av EF

han. Han påberøringene er i den, mer

I anledning av Professor Normann Aaneslands oppfordring til jordbruket i et posten 27. mai, er aktuelt å vise til beviser om hvilke

Høstens valg kan bli et skjebnevalg for bygdene. Det blir ingen ny giv for dem som har trukket

blir godtatt av Løkens egne partifeller. I innstillingen til EF meldingen sier Syse. Kultmannen og Willoch at norsk

Landbruksstøtte - en kultursak

DIPLOMOPPGAVE

for Norges Markedshøyskole,

Diplom-Markedsøkonomstudiet (deltid)

Oslo 6. juli 1989

utarbeidet av PER OLA LIEN

KONKURRANSE -
"DET ER FARLIG DET!"

I N N H O L D S F O R T E G N E L S E

1	Innledning	1
2	Teoretisk del	2
2.1	Konkurransekrefter	2
2.2	Konkurransestrategier	4
2.3	Hindre og lønnsomhet	6
2.3.1	Etableringshindringer	6
2.3.2	Avviklingshindringer	7
2.4	Konkurransestrategien, -en arbeidsmodell	8
2.5	Konkurransesevne	11
3	Praktisk del	13
3.1	Politisk vurdering	14
3.2	Norge og EF	16
3.2.1	Det indre marked - hva er det?	16
3.2.2	EF's Valutasystem	17
3.2.3	Hva koster et EF medlemskap?	17
3.2.4	Det indre marked - effekten på prisnivået	17
3.2.5	Hvor mye handler vi med EF idag?	19
3.2.6	Hvor stort er EF markedet?	19
3.2.7	Endringer i EF siden 1972	20
3.2.8	Vår binding til EF idag	20
3.2.9	EF's Landbrukspolitikk	20
3.2.10	EF-landbruket, noen tall.	24
3.2.11	Norske bønder i EF?	26
3.2.12	EF's sosialpolitikk	27
3.2.13	EF - EFTA - Norden - Norge	28
3.2.14	Hva mener EF-borgerne om EF?	30
3.3	Landbruksstøtten	31
3.4	Nye satsningsområder	32
3.4.1	Økologisk dyrking	33
3.4.2	Bioteknologi	34
3.4.3	Miljøvern	36
3.4.4	Turisme	37
3.5	Mikroøkonomiske virkninger av det indre marked	39
3.6	Makroøkonomiske virkninger av det indre marked	42
3.7	Fremtiden	45
4	Konklusjoner og oppsummering	47

VEDLEGG

A	Litteraturoversikt	49
B	Egenerklæring	50
C	Janteloven	51
D	Resolution on agriculture and the environment	52
E	Commision proposal on organic production of food due shortly	58

1 Innledning

Om noen år er det ganske sannsynlig at vi er medlem av det europeiske fellesskap (EF). Dette vil medføre en ny og endret konkurransesituasjon for en rekke næringer her i landet.

Idag har mange av disse næringene sett dette og allerede nå begynt å tilpasse seg den mer åpne konkurransesituasjonen som et Europeisk fellesskap vil innebære.

Som et utgangspunkt for å velge et emne å skrive om, ønsket jeg å se på en næring/yrkesgruppe som i liten grad hadde utviklet seg i denne retningen, for at jeg, om mulig, kunne bidra med noe positivt for denne gruppen med tanke på fremtiden.

Når jeg så hadde bestemt meg for dette var det vanskelig å unngå å kaste blikket på jordbruksnæringen. Det ser ut til at man her i stor grad kun har kommet til det stadium hvor man sitter passiv og sier: "vi vil ikke være med i EF".

I dette diplomarbeidet vil jeg se på hva norsk landbruk kan gjøre for å forberede seg på et eventuelt medlemskap i EF, sett ut fra et markedsøkonomisk synspunkt og da spesielt med henblikk på det konkurransemessige aspektet.

Hva skjer hvis vi blir medlem, og kanskje like viktig, hva skjer om vi ikke blir medlem av EF. Hva har vi av konkurransefortrinn, og hva har vi av konkurranseulemper. Med norsk landbruk i denne forbindelse mener jeg alt fra landbrukspolitisk ledelse, via landbruks-organisasjonene helt ned til den enkelte bonde.

I første del av diplomarbeidet vil jeg se litt på teorien bak konkurranse og konkurransestrategi. I andre del vil jeg gå mer konkret inn på det praktiske, og knytte dette opp mot norsk landbruk.

2 Teoretisk del

Denne delen er i det vesentligste en teoretisk del, hvor jeg ser på en del prinsipper og strategier innenfor begrepet konkurranse. Som den guru han er innenfor dette emnet er det naturlig at Michael E. Porter står sterkt i denne delen.

2.1 Konkurransекреfter

Det er en rekke krefter i markedet som påvirker konkurranse-situasjonen. Følgende kan nevnes:

- 1 Løpende konkurranse med de kjente konkurrenter.
Dette er den daglige konkurranse eller rivalisering med våre kjente konkurrenter og produkter.
- 2 Nyetableringer.
Her tenkes det først og fremst på nyetablering innen samme bransje, d.v.s. nye konkurrenter som kommer til, men også bransjegliding kan skape nyetablering.
- 3 Substitutter og komplementær produkter.
Dette er produkter som ikke nødvendigvis er lik originalproduktet, men som helt eller delvis kan fylle produktets eller tilsvarende funksjon.
- 4 Kjøpere.
Det er her tenkt på sterke kjøpere eller kjøpergrupper som er i stand til å påvirke konkurransesituasjonen.
- 5 Leverandører.
Disse vil ligne på kjøperne.
- 6 PR/Info og holdninger
er en form for konkurransekrefter som man absolutt må ta hensyn og forholde seg til.
- 7 Offentlige kjøpere / leverandører
stiller ofte i en særstilling, da de i mange tilfelle er svært gode å ha med som referanser senere.
- 8 Myndigheter.
Her tenkes det på lover og reguleringer som ofte setter svært bestemte rammer som igjen påvirker konkurransesituasjonen, kanskje spesielt ovenfor utlandet.

- 9 Konjunkturer,
det vil si svingningene i samfunnet forårsaket av
den økonomiske politikken som er/blir ført.

KONKURRANSEKREFTENE I MARKEDET

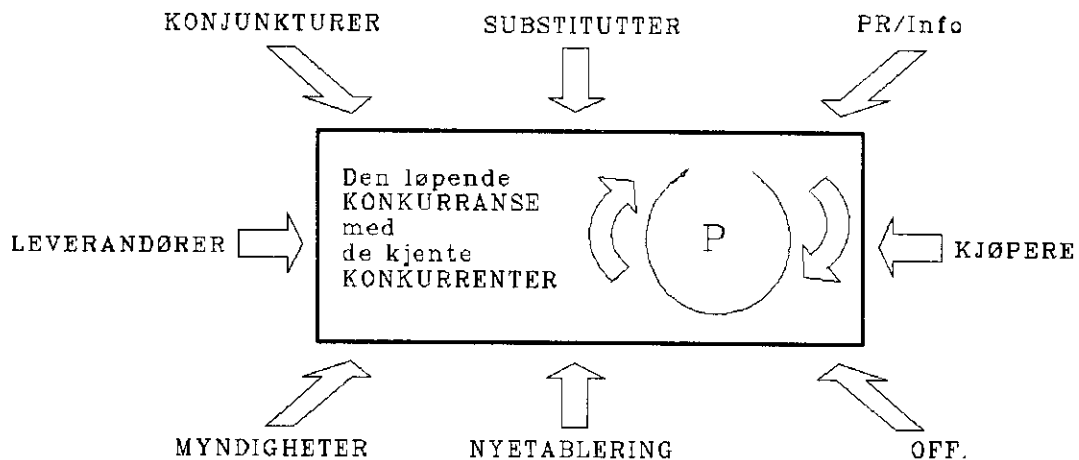

Fig. 1. Oversikt over konkurranseskraftene i markedet.

Figur 1 viser sammenhengen mellom de forskjellige konkurranseskraftene i markedet.

P står for produkt, og representerer her både varer og tjenester.

Det er viktig at den enkelte bedrift/bransje er kjent med sin egen konkurransesituasjon i markedet for å ha mulighet til å overleve på sikt.

Graden av konkurranseintensitet vil direkte påvirke lønnsomheten i bedriften. Dette fordi at jo hardere klimaet er jo mer kapasitet vil gå med til rett og slett å overleve.

Dette siste er tilfelle hvis man "kjemper imot" konkurransen og oppfatter den som en trussel. Hvis man derimot er i stand til å snu denne slik at den utnyttes positivt i bedriften til å videreutvikle produktet, finne nye markeder, bedre produksjons metoder, så vil dette selvsagt være den løsningen man må tilstrebe for best mulig å utnytte situasjonen.

For å få til dette er det viktig å kjenne seg selv som bedrift/bransje, og være i stand til å kartlegge sine grunnleggende konkurransestrategier.

2.2 Konkurransestrategier

GRUNNLEGGENDE KONKURRANSESTRATEGIER:

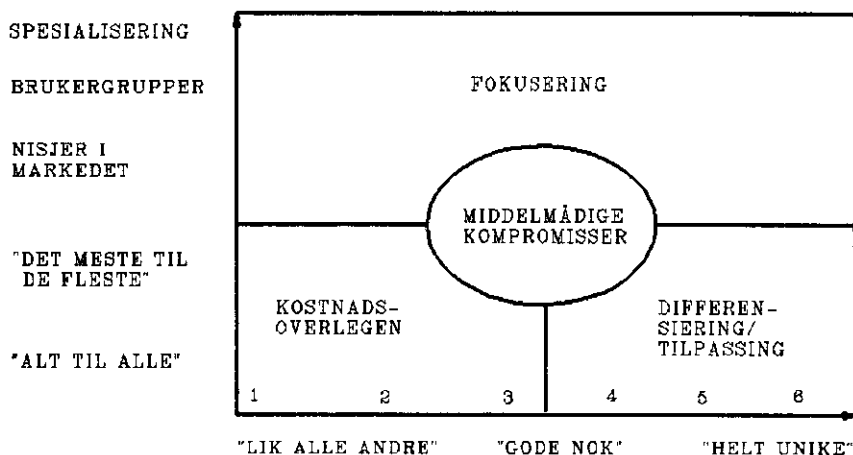

Fig. 2. Grunnleggende konkurransestrategier.

Figur 2 er ment å gi et inntrykk av sammenhengen mellom de forskjellige konkurransestrategier og hvordan de hører sammen.

De to skalaene må vurderes ut fra en kundes synspunkt, eller av en potensiell kunde.

For å komme inn under begrepet kostnadsoverlegen må man på ressursiden satse på stadig nyinvestering og man er derfor i stor grad avhengig av god kapitaltilgang. Lederne i en slik organisasjon må ha en stor grad av styring. Det må være en stor grad av kompetanse i hver enkelt arbeidsprosess. Produktene må være rasjonelle og man må rå over en rimelig distribusjon av produktene.

Organisasjonen må ha en stram kostnadskontroll, og det må foreligge rasjonelle rutiner med hyppige rapporteringspunkter. Hver enkelt ansatt må være målorientert og ha et klart definert ansvarsområde.

For å komme inn under begrepet differensiering må man på ressursiden ha høy markedsføringskompetanse, markeds og behovskunnaskap, samt dyktige konstruktører med kreativitet og differensiering. Man må videre ha generell god kompetanse på topp kvalitet på teknologi, dessuten er en tradisjonsrik profil som er kjent i bransjen en fordel.

På organisasjonssiden er en koordinering av markedsføring, produksjon og utvikling en fordel. Arbeidsmiljø som tiltrekker dyktige kreative fagfolk er absolutt nødvendig. Måle metodene bør være subjektive og basert på stor grad av delaktighet.

Bergrepet fokusering omfatter en kombinasjon av faktorene som er beskrevet ovenfor, men rettet mot spesielle grupper eller mindre nisjer i markedet.

For å komme inn under denne kategorien er man ikke besluttsom nok til å velge en av de strategiene som allerede er nevnt, men forsøker å gjøre alt på en gang. Som et resultat av dette vil man ikke få større markedsandel, man vil ikke få priser som er til å leve med, og som en følge av dette heller ikke kapital til nyinvestering.

For å overleve må man fokusere sine spesialiteter mot en eller flere nisjer for å oppnå en tilstrekkelig grad av fortjeneste og utviklingsmulighet slik at en kan tåle prispresset.

Det tar tid å tilpasse seg en bedriftskultur som tar mål av seg å føre fram til konkurransestrategiske forandringer, derfor er det viktig å ta beslutningen(e) på et så tidlig tidspunkt som mulig og komme igang i tide.

2.3 Hindre og lønnsomhet

Avviklings og etableringshindringer vil begge spille inn direkte på lønnsomheten innenfor en bransje. Selv om disse to er forskjellige begreper er det gjerne mange faktorer som knytter dem sammen.

Figuren nedenfor gir et forenklet bilde av sammenhengen, og hvordan disse to hindringene virker inn på hverandre.

		Avviklingshindre	
		Lave	Høye
Etableringshindre	Lave	Lave, stabile avkastninger	Lave, risikable avkastninger
	Høye	Høye, stabile avkastninger	Høye, risikable avkastninger

Fig. 3.Hindre/Lønnsomhet.

Figur 3 viser hvordan Avviklingshindringer og Etableringshindringer påvirker avkastningen i et firma.

2.3.1 Etableringshindringer

En rekke faktorer kan virke begrensende eller rett og slett som hindringer på etablering innen en bransje.

Et av disse er prisen, d.v.s. at prisstrukturen er slik at kostnaden ved etablering oppveier beregnet avkastning ved en etablering. Så lenge man ikke kan tjene noe på en etablering vil det heller ikke bli noen nyetablering, - vi har fått en etableringsavskrekkende pris.

Disse hindringene kan selvsagt endre seg over tid ved at handelsbegrensninger oppheves, teknologi og produksjonsmetoder utvikles eller ved at kunnskapsnivået endres.

2.3.2 Avviklingshindringer

Avviklingshindringer er faktorer av økonomisk, strategisk eller følelsesmessig karakter som spiller inn slik at bedriften blir værende i bransjen selv om den kanskje hadde vært best tjent med å avvikle.

Ved høye avviklingshindringer over en viss periode kan den enkelte bransjen etterhvert bli preget av overkapasitet som igjen kan føre til lav lønnsomhet i hele bransjen.

skyldig.

Det er ikke uten grunn at Janteloven står sterkt hos oss, og bildet på en nordmann ofte tegnes med strikkejakke, sikspenslue, ryggsekk med norsk flagg på, og gjerne også nikkers og beksømsko.

Vi må forsøke å endre dette, og utviklingen har vel glidd noe bort fra dette synet nå. På den annen side er det viktig at vi ikke opptrer som verdensmestere når vi er ute, det er også noe vi nordmenn har hatt en tendens til tidligere, - vi vet alltid best, og forteller det gjerne til alle som gidder å høre på.

Jeg har vel delvis nå kommet inn på den andre boksen i figur 4, verdisynet til nøkkelpersonell.

Nøkkelpersonell kan i mange tilfelle ha en vid betydning i denne forbindelse.

Når man legger opp en konkurransestrategi er det viktig at denne gruppen forstår budskapet, aksepterer det og er i stand til å formidle det videre og handle ut fra det.

Ikke minst det at de aksepterer budskapet er viktig for verdisynet. Dette fordi nøkkelpersonell ofte i stor grad er bedriftens/bransjens ansikt utad, og således vil falle gjennom i andres øyne hvis de ikke selv har tro på det budskapet de formidler.

Hvis vi går over til høyre side på figur 4 og de eksterne faktorene må vi først stille oss en del kontrollspørsmål som går på slikt som:

- Hvor står vi økonomisk og teknisk i forhold til våre konkurrenter.
- Hvor går vi fremover, og hvor går våre konkurrenter.
- Er det ventet noe teknologisk gjennombrudd innen vår bransje.
- Er det i så fall vi som vil stå for dette gjennombruddet, eller en av våre konkurrenter, og i tilfelle hvilken.
- På hvilken måte kan vi teknologisk og økonomisk forberede oss på framtida og en endret konkurransesituasjon.

I den siste boksen, Samfunnets forventninger, har vi en rekke faktorer vi må ta hensyn til i våre beregninger.

Her kommer slikt som krav til stabile arbeidsplasser høyt opp. Samfunnet vil være interessert i å beholde stabile arbeidsplasser fordi dette gir skatteinntekter, og forhindrer en sosial belastning for myndighetene. En stabil virksomhet av litt størrelse vil også trekke andre (service) næringer til seg.

Videre vil samfunnet forvente at man spiller med åpne kort i en rekke saker. Miljøvern bør være et stikkord her som har blitt bare mer og mer aktuelt de siste årene. I dette ligger det mange faktorer, fra innemiljø for de ansatte via ledelsen i det enkelte firmas generelle holdning til spørsmålet, og til slikt som utslipp til luft og vann.

Som vi ser av dette er det mange faktorer som spiller inn ved

utformingen av konkurransestrategien, og det er en omfattende jobb hvis den skal gjøres riktig. Det bør den, hvis den ikke skal virke mot sin hensikt. Det kan den gjøre hvis man ikke spiller med åpne kort overfor seg selv, og tar alle elementer med i betraktningen. Det er viktig at alle faktorer av betydning er med i utformingen av konkurransestrategien.

2.5 Konkurranssevne

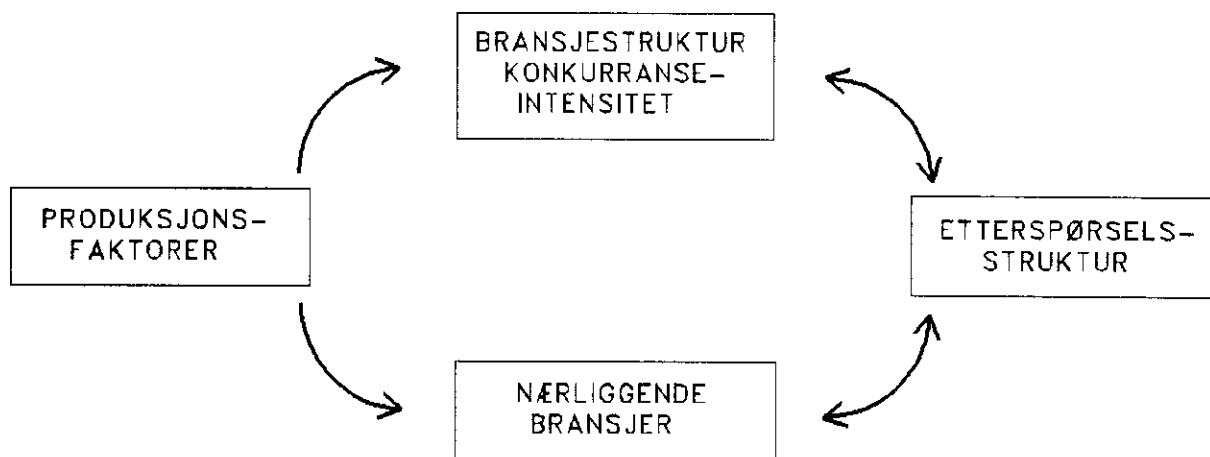

Fig. 5.

Produksjonsfaktorer	Bransjestruktur og konkurranseintensitet	Nærliggende bransjer	Etterspørselsstruktur
<p>Fysiske (f.eks råvarer, infrastruktur) Kunnskaper, Kapital, Energi</p> <p>Konkurransavgjørende for produksjonsfaktorene er:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Jo mer unik eller avansert, desto bedre 2. De må hele tiden utvikles 3. De kan skapes eller forbedres gjennom investeringer 4. Private initiativ er viktig 5. De kan trekkes inn utenfra, f.eks dyktige mennesker 6. Teknologiutvikling kan forringe dem, f.eks ny gruveteknikk 7. Teknologigjennombrudd kan skape varig konkurransefordel, f.eks ny måte å utnytte tidligere verdiløse tilganger som leire 	<p>I bedriftene:</p> <p>Visse managementstiler passer bedre i visse bransjer</p> <p>Ledelsens ambisjoner</p> <p>Motivere medarbeidere</p> <p>Åpent for internasjonalisering</p> <p>På bransjenivå:</p> <p>Evne/vilje til å starte nye bedrifter</p> <p>Forekomsten av hjemmekonkurrenter</p>	<p>Konkurransedyktige leverandører</p> <p>Potensielle nye konkurrenter</p> <p>Overføring av kunnskap mellom bransjer</p>	<p>Markedets største Tilvekst</p> <p>Kvalitet (dvs høye/lave krav)</p> <p>Kundepenetrasjon og modenhet (dvs markedets åpenhet for nyheter)</p> <p>Konkurransavgjørende for etterspørselsfaktorer er:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Segmentstruktur, f.eks om et visst segment er større i ett land enn i andre land 2. Hvor krevende kundene er 3. Hvor langt forran markedet ligger i forhold til andre land 4. Hvor internasjonale kundene er 5. Inflytelse over utlandet
	<p>ØVRIGE KARAKTERISTIKA i den totale modellen:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. De ulike delene i systemet kan forsterke eller svekke hverandre. 2. Regjeringen kan påvirke konkurransefaktorene men aldri skape varige konkurransefordeler hos egentlig svake konkurransefaktorer. 3. Devalueringer forbedrer konkurransevnen for produksjonsfaktorene, men er til ulempe for alle øvrige faktorer. 4. Det finnes også et element av flaks! 5. Systemet er viktigere enn dets deler 		

Figur 5 viser Porters modell som illustrerer hvorfor enkelte land synes å klare seg bra i visse bransjer, men dårlig i andre. Illustrasjonen er stort sett hentet fra "Ledelse" nr. 4/88.

En ting som ser ut til å ha stor grad av gyldighet på hvor konkurransedyktige enkelte bransjer er, er det gamle ordtaket "øvelse gjør mester".

Det ser ut til at intensiv konkurranse, også på hjemmeplan er en vesentlig årsak til at enkelte bransjer blir overlegne andre konkurransemessig. Dette har også gyldighet utenfor landets grenser slik at et lands internasjonale evne til å hevde seg konkurransemessig vil være en direkte følge av landets interne konkurransesituasjon. Det er lettere og overleve ute når man først har gått i en god skole på hjemmeplan.

En annen viktig parameter er tidspunktet. En bedrift som er tidlig ute har stor mulighet til å beholde et konkurransefortrinn ved å investere i det. Først ute blir gjerne best.

Forskjellige bransjer som hver for seg er konkurransedyktige vil kunne forsterke hverandre. Dette kan skyldes at bransjene har såpass store likhetstrekk at de kan kalles beslektede, eller at den ene bransjen er en naturlig kunde av den andre, men også andre faktorer kan tenkes å ha betydning.

Teknologien kan være et viktig konkurransefortrinn ved at en bransje tilpasser eller spesialutvikler produksjonsteknikken eller utstyret. Kanskje spesielt her i Skandinavia har vi tradisjonelt stått sterkt ved at vi har et høyt teknologisk nivå ved våre utdanningsinstitusjoner.

Hvis man først har kommet i en slik situasjon kan det ta konkurrentene flere år å komme fram til noe tilsvarende. Det er i den forbindelse viktig for den enkelte bedrift/bransje å vite om når en konkurrent innhenter et slikt teknologisk forsprang. Det vil si at det er svært viktig av konkurransemessige årsaker å holde et godt øye med sine konkurrenter, og hvor de ligger i utviklingsprosessen. Hvis vi lukker øynene for muligheten av at konkurrentene kan klare å innhente forspranget kan vi møte veggen ubehagelig fort.

Krevende kunder kan på sikt være en fordel å ha, da man tidlig venner seg til å bli stillt overfor krav fra kunden, som igjen vil gi et konkurransefortrinn overfor konkurrentene som ikke har vært i en slik situasjon.

Som en følge av dette sier det seg da at de fleste former for skjerming av bransjer, enten det skjer via statlige overføringer, importbegrensninger (toll), eller monopol/oligopol ordninger vil hemme konkurransevnen.

På sikt vil nok endringer på dette planet tvinge seg fram, og man kan vel allerede nå se spor av en holdningsendring på dette området i takt med at det blir stillt spørsmål ved om vi har råd til slike støtteordninger eller ikke.

3 Praktisk del

Denne delen er i det vesentligste en praktisk del, hvor jeg ser på/ vurderer en del av det som er skrevet om EF og det indre marked. Andre stikkord er GATT, EFTA og landbruksoverføringer.

Jeg vil forsøke å komme fram til hvordan Norsk landbruk kan forberede seg på den endrede konkurransesituasjonen som vil være tilfelle ved etableringen av det indre marked i 1992.

Jeg vil se på den utvikling som har funnet sted innenfor dette området på den politiske arena, og hvor utviklingen ser ut til å gå den nærmeste tiden fremover.

Et sted man sansynligvis har en del synspunkter på disse temaene bør være ved Norges Landbrukshøyskole på Ås. Det kan jo derfor være interessant å høre om det er noe nytenkning der, og hvordan det stemmer overens med slike stikkord som "markedsorientering", "økt konkurranse", "segmentering" og "spesialisering".

Stoffet er i vesentlig grad et resultat av skrivebordsundersøkelser som går på det som er blitt skrevet om de ovennevnte temaene den siste tiden i en rekke media. Jeg har også intervjuet noen aktuelle personer vedrørende deres holdninger til en rekke av de sentrale spørsmålene som melder seg i denne forbindelse. Videre har jeg vært tilstede ved ett debattmøte hvor våre politiske ledere innenfor de største politiske partiene uttalte seg om de samme temaene.

Til slutt har jeg supplert dette med min egen vurdering av situasjonen ut fra min bakgrunn som markedsøkonom, og da spesielt forsøkt å se fremover for å få et inntrykk av eventuelle følger av de aktuelle løsningene.

3.1 Politisk vurdering

Innenfor partipolitikken er det, som i stort sett alle andre saker, også innen Landbrukspolitikken grupperinger i faste leire som hevder å være i besittelse av den eneste saliggjørende løsningen.

Holdningene innenfor de forskjellige partiene ser ut til å ha endret seg lite siden EF- debatten i begynnelsen av 70- årene. Det ser også ut til å være liten vilje til endring, d.v.s. at holdningene eller kanskje heller langtidsvirkningen etter EF- avstemmingen i 1972 ser ut til å holde seg fortsatt til en viss grad innenfor de enkelte partiene.

Med utgangspunkt i et møte i Ås rådhus den 6. juni 1989 mellom partiledelsen i fire av de største partiene, kan jeg tenke meg å oppsummere holdningen til norsk Landbruk og tilpassningen til EF slik innenfor de enkelte av disse partiene.

FRP: Mikkel Wara la stor vekt på at man må slippe til markedskreftene innenfor norsk Landbruk på linje med norsk næringsliv ellers. Han hevdet at hvert årsverk innenfor landbruket totalt blir subsidiert med 100 000 kroner. Dette kan ikke fortsette og Fremskrittspartiet vil redusere overføringene til Landbruket mest mulig, så fort som mulig. Import restriksjoner og kvotebestemmelser burde også fjernes, slik at flinke bønder kunne produsere maksimalt. Alle kritiserer norsk Landbruk, skattebetalerne betaler for mye skatt til Landbruket, Bonden synes han får for lite igjen, og forbrukeren får for dyr mat. I følge Steigum rapporten (NOU 1988:21) har vi et tap på 8 milliarder kroner pr. år på landbruket. I staten alene er det ansatt 6000 personer direkte knyttet til Landbruket. Landbruket som det eneste saliggjørende innenfor distrikts- politikken stilte han et stort spørsmålsteget ved.

SP: For Senterpartiet møtte Johan J. Jacobsen. Han brukte mye tid på å kritisere de andre partiene og deres standpunkter samt et historisk tilbakeblikk på tiden fra EF debatten i 72 og fram til idag. Kritikken var stort sett rettet mot Fremskrittspartiet for deres uansvarlighet i Landbrukspolitikken, og mot Høyre for deres ja standpunkt til EF. Han hevdet videre at importvernet har vært en grunnpilar i norsk landbrukspolitikk opp gjennom årene. Med GATT og eplekrigen friskt i minne mente han at vi nå hadde tapt en skanse, men at det nå var på tide å etablere et nytt brohode. 5 - 6 % av den yrkesaktive befolkningen var knyttet til Landbruket. Et EF medlemskap ville rasere denne næringen og føre til at hver tredje bonde måtte slutte. Dette har vi ikke

råd til å eksperimentere med mente Jacobsen. Han ga til slutt Norges Bondelag honnør for den måten de hadde taklet årets jordbruksoppgjør på, og mente at de hadde kommet fram til en anstendig avtale.

H: For Høyre stillte Johan C. Løken, han startet med en historie for å myke opp stemningen, men gikk fort over til, i likhet med Johan J. Jacobsen, å kritisere de andre partiene for deres holdninger.

Fremskrittspartiet fører en uansvarlig politikk med for drastiske instramminger, dette vil svekke forsynings-situasjonen på sikt mente han.

Arbeiderpartiet fører en Landbrukspolitikk mot seg selv.

Senterpartiet fører næringen bak lyset ved å føre en strutsepolitikk.

Videre gikk han over til å si at velferdsstaten ikke kunne beholdes uten reduksjon av overføringene til landbruket og næringslivet ellers. Høyre vil møte internasjonale utfordringer offensivt, han mente derfor at vi som medlem av EF vil ha medbestemmelse i avgjørelsene. Hvis vi står utenfor må vi bare finne oss i at det er tatt en avgjørelse. EFTA veien vil kunne gi større fallhøyde for norsk Landbruk enn et direkte medlemskap mente han. Han kunne videre fortelle at det var en avklaring av forholdet EF/EFTA på gang, men at resultatet av dette arbeidet ikke ville foreligge før etter valget til høsten. Dette arbeidet, mente han, ville komme til å anbefale å vurdere EFTA veien på nytt.

A: Som siste taler kom Inge Staldevik fra Arbeiderpartiet. Partiets leder, statsminister Gro Harlem Brundtland mener jeg har vist tydelig at Arbeiderpartiet satser på en tilpasning til EF via EFTA.

Dette nevnte egentlig ikke Staldevik, han startet med å nevne at Landbruket er vår viktigste distriktpolitiske virkemiddel. Vi må videre prioritere arbeid forran investering og sikre rimelige inntekter. Vi må prioritere Nord Norge og fjellbygder. Det er ikke viktigst å produsere mest mulig mat billigst mulig, ifølge Staldevik. Vi må prioritere kvinnerettede tiltak og økologisk Landbruk. Av de totale landbruksoverføringene går bare ca. $\frac{1}{4}$ til bonden, resten går til andre formål. Staldevik avsluttet med noen punkter som en oppsummering, i tillegg til det som er nevnt ovenfor gikk dette ut på følgende: - at vi måtte legge større vekt på bosettingen, miljøvern, desentralisering samt stå imot mekaniseringen av jordbruket.

Uten at jeg her skal ta noe politisk standpunkt virket det på meg som Johan C. Løken uten tvil var den som hadde satt seg best inn i forholdet til EF. Ut fra det jeg har arbeidet med dette stoffet virket også hans konklusjon om at vi kan utrette mer innenfor EF enn utenfor forholdsvis fornuftig. Jeg synes imidlertid at ingen av de fremmøtte politikerne, og heller ikke politikere ellers har sett på hvilke følger det får for oss å stå utenfor EF. Man har i stor grad tatt et standpunkt, for eller imot, med en mer eller mindre god begrunnelse. Når jeg sier mer eller mindre god tenker jeg i første rekke ut fra en

Landbruks-/markedsøkonomisk vurdering, da fler av politikerne vurderer de ulike faktorene svært forskjellig. Jeg synes det er viktig å vite hva følgene er av å stå utenfor, for verden vil ikke bli den samme etter etableringen av det indre marked i 1992. Det er ikke så enkelt som et Ja/Nei, det er å ha et for svart/hvitt syn på saken. Det er mer et spørsmål om man ønsker medbestemmelse eller ikke, da konkurransesituasjonen på sikt stort sett blir den samme, med eller uten medlemskap.

3.2 Norge og EF

Under dette avsnittet vil jeg se på en del faktorer ved EF kontra Norge for å forsøke å gi et bilde av hva vi skal forholde oss til i fremtiden.

Informasjon og tallmateriale i dette kapittelet er i hovedsak hentet fra Stortingsmelding nr. 61, NOU 1988:21, Statistisk årbok, samt publikasjonen Nytt fra EF.

3.2.1 Det indre marked - hva er det?

I desember 1985 ble EF-fellesskapets stats- og regjeringssjefer enige om å etablere et felles indre marked innen utgangen av 1992. Samtidig fikk EF-kommisjonen tilslutning til en fremdriftsplan for å virkelig gjøre dette. Denne planen er den såkaltte Hvitboka.

Det indre marked er kort sagt et marked hvor alle fysiske, tekniske og skattemessige hindringer for den frie bevegelsen av varer, personer, tjenester og kapital er fjernet. Det skal være en realitet innen utgangen av 1992, og ligger godt an i løypa til å klare dette. Med fysiske hindringer menes i første rekke kontroll av varer og tjenester på grensene. Passkontrollen skal også avvikles. De tekniske hindringene er slikt som forskjellige former for godkjenning av produkter i de forskjellige medlemslandene. Dette fører til at et produkt godkjent i et land, ikke nødvendigvis tilfredsstillter kravene for godkjenning i et annet, og derfor ikke vil bli tillatt omsatt der. Dette skal unngås ved å opprette felles standarder og godkjenningsrutiner. De avgiftsmessige hindre er i første rekke forskjellige avgiftssatser i de forskjellige landene. Dette er et komplisert felt å gjøre noe med, da det ofte utgjør en betydelig del av et lands avgiftspolitik, og dermed også dets inntektsgrunnlag. Nylig forsøkte man å få gjennomført en felles moms sats for EF, dette gikk ikke, og man ser nå ut til å havne på en løsning som spesifiserer en minimums og maksimums sats.

Etableringen av det indre marked vil gjøre at EF blir det største markedsområde i den industrialiserte del av verden.

3.2.2 EF's Valutasytem

I 1979 iverksatte EF landene et samarbeid om valutaene i de forskjellige medlemslandene. Dette ble kalt Det Europeiske Valutasytem forkortet til EMS (European Monetary System). Innenfor dette systemet ble det opprettet en felles Europeisk valuta enhet kalt ECU (_{ekv}) (European Currency Unit). Denne valutaenheten framkom ved å ta et veiet gjennomsnitt av valutaen i ti av medlemslandene, den spanske og portugisiske valutaen er ikke tatt med. For hver av de enkelte valutaene er det fastsatt en vekslingskurs mot ECU, med et slingringsmonn som det enkelte land må holde seg innenfor. Kursen på ECU er idag ca. NOK 7.50.

3.2.3 Hva koster et EF medlemskap?

Rent økonomisk kan vi finne ut litt om dette ved å se på utkastet til EF budsjettet for 1990. Her går det fram at EF's budsjett tilsvarer ca. 1 % av medlemslandenes brutto nasjonalprodukt (BNP). Videre går 2.25 % av medlemslandenes offentlige utgifter til EF.

3.2.4 Det indre marked - effekten på prisnivået

I et internasjonalt marked er prissettingen, litt forenklet, ofte basert på kostnadsnivået, samt hva man tror/vet forbrukeren er villig til å betale for produktet. Ofte er prisene av denne grunn forskjellige på hjemme markedet og eksportmarkedet, ja som regel også på de forskjellige eksportmarkedene.

Avkastningene for mange som operer på det internasjonale markedet er ofte basert på at det man taper et sted, ved at man må sette prisene lavt, må man ta igjen et annet sted.

I 1985 ble EF's stats- og regjeringssjefer enig om å styrke og utvide samarbeidet gjennom inngåelsen av **Den europeiske enhetsakt**. Dette er enkelt sagt, reglene og timeplanen for gjennomføringen av et virkelig indre marked innen utgangen av 1992.

Denne enhetsakten vil ikke bare innvirke på prisnivå og prissetting innenfor EF, men også globalt ved at medlemslandene er bundet av den også der.

Idag er prisnivået innenfor fellesskapet tildels svært varierende. Dette fordi de individuelle markedene er forskjellige, og skatt/-avgifter og andre prisregulerende tiltak også varierer innenfor fellesskapet. Momsnivået er f.eks. svært varierende, fra 0 helt opp til 38 % for enkelte produkter. Noen har en enkelt sats, andre har en

øvre/nedre grense som gjerne er produktavhengig.
Hellas har ikke moms i det hele tatt (enda).

EF har nylig forsøkt å innføre en moms-sats for hele fellesskapet.
Dette har fått så mye motbør at det ser ut til å gå mot et kompromiss
med en nedre/øvre felles grense.

De neste årene vil det komme flere reguleringer og direktiver innenfor
fellesskapet som vil gjøre at prisvariasjonen innenfor EF vil bli
trangere, dette vil nok også påvirke de enkelte firmaenes globale
prisstrategi.

Nedenfor er en illustrasjon som viser spennet på priser for et produkt
idag, og indikert hvor det er beregnet at det vil legge seg etter
etableringen av det indre marked.

Illustrasjonen er hentet fra boka: 1992 - Strategies for the single
market.

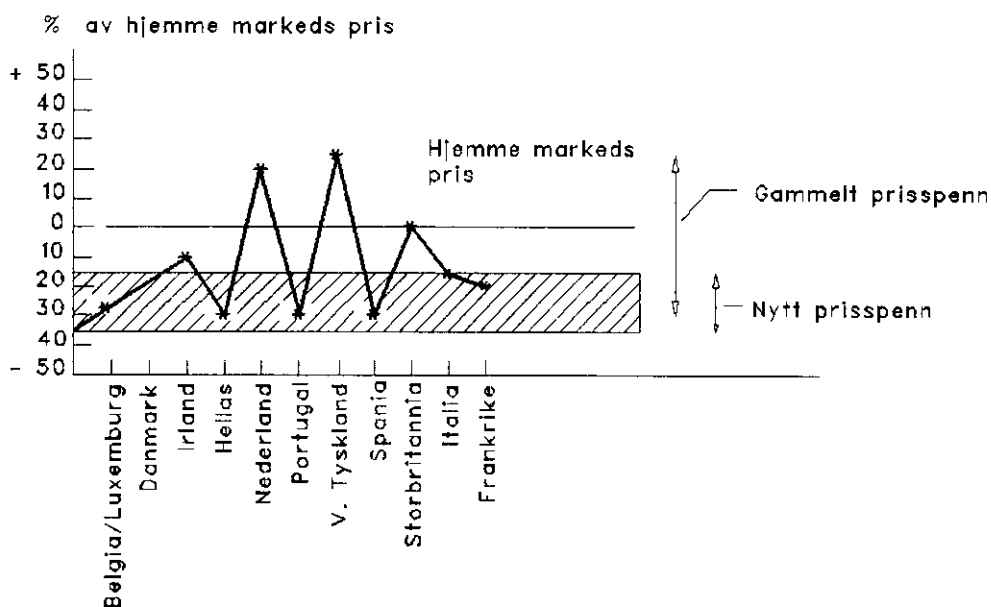

Fig. 6. Det indre markeds effekt på prisnivået.

Som en ser av figur 6 blir det totale spennet (avstand mellom høyeste og laveste pris) redusert betraktelig, men også gjennomsnittsprisen reduseres betydelig. Illustrasjonen gjelder et konkret farmasautisk produkt (i 1987), men som illustrasjon er det representativt for prisutviklingen for de fleste produkter innenfor fellesskapet.

3.2.5 Hvor mye handler vi med EF idag?

I 1973 gikk 47 % av vår samlede vareeksport til de daværende EF land inkludert Storbritania og Danmark.

Hvis vi ser på dagens situasjonen kan vi sette opp følgende tall for vår samlede vareimport/eksport for årene 1985 - 1988. Grunnlaget for tabellen er hentet fra Statistisk årbok 1988 og fra Statistisk Sentralbyrå.

År	EF		EFTA	
	Import	Eksport	Import	Eksport
1985	47 %	69 %	25 %	12 %
1986	50 %	65 %	25 %	14 %
1987	50 %	64 %	26 %	15 %
1988	46 %	65 %	24 %	16 %

Av vår samlede oljeeksport går 70 % til EF, og hele vår gassproduksjon går dit.

EF markedet utgjør 60 % av vår eksport av skipsfartstjenester.

Av vår metallindustri går 60 - 70 % til EF.

Vår eksport av tradisjonelle industrivarer har forandret seg lite siden 1973. Den var da 47 % , og har nå steget til 48 %.

Som vi ser av tabellen er det ikke bare på eksportsiden at EF er et betydelig marked. På importsiden har ca. 50 % av all vår vareimport sin opprinnelse i et EF-land.

Ut fra dette forstår vi at Norge nå er langt mer integrert i EF's økonomi enn hva tilfelle var i 1972.

3.2.6 Hvor stort er EF markedet?

Når vi snakker om EF markedet og det som vil bli det indre marked fra 1992, så utgjør dette idag en populasjon på ca. 323 millioner.

Sammenlignet med våre drøye 4 millioner er dette et enormt marked.

Sammenlignet med EFTA som utgjør ca. 30 millioner er det også et stort marked.

Vårt eget Brutto NasjonalProdukt (BNP) utgjør litt over 1 % av EF's BNP.

I 1985 sto EF landene for 26 % av verdens samlede vareeksport, og da er handelen mellom EF landene ikke medregnet.

Til sammenligning sto USA for 11 % og Japan for 9 %.

3.2.7 Endringer i EF siden 1972

Etter at vi hadde vår EF avstemming i 1972, har EF forandret seg en hel del. I 1972 utgjorde EF's befolkning ca. 60 % av Vest Europas befolkning. Idag utgjør EF ca. 90 % av befolkningen i Vest Europa. I samme periode har antall medlemsland økt fra 6 til 12 i 3 omganger. Det er også i denne perioden at arbeidet mot et virkelig indre marked innen utgangen av 1992 virkelig har skutt fart, og man ligger nå godt an i løypa til å kunne klare dette. Noen kritiske røster har hevdet at det ikke vil være mulig å gjennomføre innen denne fristen, men det er nå så mye prestisje knyttet til denne datoen, at jeg vanskelig kan se at dette ikke vil gå. Det ser også ut til at det er virkelig vilje innen alle medlemslandene for å få dette til.

3.2.8 Vår binding til EF idag

Mange vil kanskje tro at så lenge vi ikke er medlem av EF har vi heller ingen binding til EF. Dette er ikke tilfelle, vi har en rekke samarbeidsavtaler med EF, ikke minst innen landbruket, som binder oss til EF og også i en viss grad til bestemmelser som blir tatt i Brüssel.

Vi har idag bl.a. avtaler innen landbruksprodukter, fiskeriprodukter, stålprodukter, m.m.

Videre har vi en rekke samarbeidsavtaler innen forskning og utvikling, EUREKA og ESA skulle være et par stikkord her.

Det er nå nedsatt et utvalg her i landet for å se på muligheten for et utdannelsessamarbeide med EF innen Grunnskole, Videregående og Høy-skoler, samt voksenopplæring.

Et eventuelt medlemskap i EMS er også aktuelt diskusjonstema for tiden.

Hvis vi får noen konkurransemessige konflikter innenfor disse avtalene har EF uttalt i en egen erklæring at de vil benytte sitt eget regelverk, dette har for så vidt norske myndigheter godtatt ved inngåelsen av handelsavtalene. EF domstolen forbeholder seg også rett til å kunne bøtlegge bedrifter som ikke er med i EF.

Dette kan bety at vi står på sidelinjen i en konkret avgjørelse, uten reell mulighet til å påvirke situasjonen, det er kommisjonen og EF-domstolen som bestemmer, det høres jo unektelig noe frustrerende ut.

3.2.9 EF's Landbrukspolitikk

EF's retningslinjer for landbrukspolitikken er beskrevet i et dokument som er utgitt av EF-kommisjonen i 1985. Dette heter "Perspektiver for den felles landbrukspolitikk", og går også under betegnelsen "Grønnboken". I denne publikasjonen er det en rekke tanker rundt fellesskapets fremtidige jordbrukspolitikk. Mye av det vil være forskjellig på flere punkter med hva som er aktuell landbrukspolitikk her i landet.

I første rekke skyldes dette at selvforsyningsgraden innen EF er ca. det dobbelte av hva den er hos oss. Hvis vi ser på total kornproduksjon (ris ikke medregnet), så har selvforsyningsgraden hatt en utvikling fra 89.9% i -73/74, 119.6% i - 84/84 og til 113.7 i -85/86 innen EF.

EF's landbrukspolitikk er derfor i et dilemma, man er nødt til å redusere produksjonen over tid, uten at en nevneverdig reduksjon i realinntekten for bøndene kan påregnes. Bøndernes inntekter sammenlignet med såkaltt "vanlig industriarbeider" lønninger, ligger omtrent på samme nivå som de norske.

Hvis vi lar kornproduksjon gå igjen som et eksempel så diskuteres det flere alternative begrensningstiltak, det advares imidlertid for at små inngrep kan få stor innvirkning. Dette fordi antall jordsbruksbedrifter innen EF er meget høyt, nemlig ca 3,75 millioner bruk. Norge har idag snaut 100.000 bruk med et areal på 5 mål eller større.

EF's samlede kornareal har ikke økt, derimot har det skjedd en vridning fra produksjon av bygg til mer hvete. Den økonomiske avkastningen har da blitt større, og siden det har kommet nye sorter og dyrkningsmetoder har det medført en økning i produksjonsvolumet også, da særlig for hvete som har hatt en gjennomsnittlig økning på 3 % pr år.

Som en følge av dette ser det nå ut til at EF's samlede kornproduksjon vil øke langt raskere enn det interne forbruket av kornprodukter. Det kan bli umulig for EF og forvalte og finansiere overskuddet. Man står derfor overfor et valg, enten betydelig nedjustering av kornprisene, eller andre tiltak som justerer tilbudet. EF-kommisjonen har klart tilkjenning at man foretrekker en løsning med styring av tilbudet gjennom prisene.

De viktigste alternativene man har diskutert er:

Priser.

Selv om disse ble benyttet i stadig høyere grad med tildels betydelige nedsettelse i faste priser, måtte man regne med en fortsatt økning i tilbudet en viss periode p.g.a. økningen i avkastningen pr. arealenhet. Denne økningen regner man imidlertid med å kunne håndtere, da den vil kunne absorberes av økt etterspørsel ved at EF's prisnivå blir mer konkurransedyktig.

Gjennom en slik politikk kunne man optimere den indre utnyttelse i EF og kunne sette ned utgiftene til eksportstøtte, som idag er av anseelige dimensjoner. En slik begrensning vil berøre både små og store produsenter i samme grad. Dette er ikke ønskelig, da graden av sårbarhet er svært forskjellig blandt produsentene.

En slik ordning måtte derfor suppleres med en eller annen form for inntektsstøtte til de mest sårbare. Dette vil stort sett være de mellomstore produsentene. Ordningen må være selektiv, da det vil bli for dyrt og gjennomføre den som en generell ordning i fellesskapet.

Garantiterskeler.

Dette er en ordning med fastpristterskeler. Det innebærer at opp til et visst produksjonsnivå vil prisen være garantert, overstiges dette nivået faller prisen til et lavere nivå.

Denne ordningen har vært forsøkt med heller dårlig resultat, det forventes imidlertid at det dårlige resultatet skyldes at utslaget på prisen først kom året etter. Det er ventet, og er vel også mest rimelig, at ordningen vil fungere bedre hvis prisreduksjonen skjedde inneværende år.

Et spørsmålsteget ved denne ordningen er at den vil skape en viss usikkerhet i begynnelsen av året, da avkastningen i stor grad er avhengig av slike faktorer som været i den kommende produksjonsperioden.

Medansvarsavgift.

Det kunne legges en medansvarsavgift på korn, helst i første omsetningsledd. Inntekten fra denne avgiften kunne benyttes til å komme fram til nye avsetningsmuligheter for korn eller til å dekke en del av utgiftene til eksportstøtte.

Det måtte vurderes om en slik avgift må differensieres på f.eks. gårdsstørrelse for å håndtere den ulike inntektssituasjonen hos bøndene. Man måtte også vurdere om den samme ordningen skulle gjøres gjeldende for innførte produkter også.

Kvoter.

Det er ingenting i veien for å benytte seg av kvoteordninger for korn. Dette er gjort for både melk og sukkerproduksjon allerede. I motsetning til disse kan korn også både transporteres og lagres på en langt enklere måte, en stor del av det kan også brukes til dyrefor. Det er derfor ikke noe i veien for å innføre kvantitative restriksjoner i første omsetningsledd.

En kvoteordning vil imidlertid kunne føre til høyere priser, lavere etterspørsel, og det vil ikke føre til noen inntektsforbedring for produsenten.

Brakklegging.

Dette er en ordning hvor gårdbrukeren får godtgjørelse for å la jordbruksareal ligge brakk, eller benytte det til ikke jordbruksmessige formål.

Dette er en dyr metode, og det vil også være vanskelig å kontrollere. Et administrativt apparat måtte derfor opprettes for å kunne håndtere dette. Dette er en ordning som er blitt forsøkt i USA hvor forholdene for "brakklegging" er bedre enn innen EF, og selv her setter man spørsmålsteget ved virkningen av ordningen. Man skal heller ikke se bort fra den demotiverende effekt det vil ha på sikt for jordbrukerne å få betalt for ikke å bruke jorda.

Alternativ produksjon.

Med alternativ produksjon menes å erstatte arealer som idag benyttes til kornproduksjon med produksjon av andre produkter, her er det flere alternativer:

Oljefrø og proteininnholdige produkter.

Dette er produkter som ikke ville skape problemer med hensyn til dyrkningsmetoder, investeringer, arbeidskraft, lagring og markedsføring. Muligheten til å øke etterspørselen er meget stor bortsett fra for Raps. Dette er en type produksjon som idag mottar støtte fra EF. På grunn av denne støtten har produksjonen allerede kommet opp på et akseptabelt nivå.

Treproduksjon.

EF har et stort underskudd på handelsbalansen for tre og treprodukter. Det kunne derfor være aktuelt å plante skog på marginaljorder som en alternativ produksjon for jordbrukerne. Dette ville imidlertid medføre betydelige utgifter for EF, både når det gjelder å finne ut hva som er mest rentabelt å plante, ikke minst på sikt, og det faktum at det tar mange år før man får igjen noe utbytte av denne skogen. Denne perioden måtte suppleres med en form for støtte til jordbrukeren.

Fruktavling.

Dette er en type produksjon som har mange likhetspunkter med treproduksjon, da man også her må regne helt opp til 10 - 15 år før fullt utbytte kan påregnes. Det må derfor i denne perioden ydes en form for støtte.

Det er også tvil om hvilken type frukt man skulle satse på, da det pr. idag er en betydelig fruktproduksjon allerede som forventes å øke i årene som kommer.

Det er rimelig å anta at man ikke vil gå for en av disse løsningene, men derimot en kombinasjon av flere. Det vil også være nødvendig å differensiere på slike faktorer som beliggenhet, bruksstørrelse, infrastruktur, samt økologiske faktorer.

Et alternativ til annen type produksjon er å øke etterspørselen. Dette kan tenkes gjort ved for eksempel å bruke landbruksprodukter til andre formål, slik som innen kjemisk industri. Her vil utviklingen innen bioteknologien være en utfordring for industrien i fremtiden. Et område som har vært oppe til diskusjon flere ganger er produksjon av bioethanol som en alternativ energikilde. Dette er en enkel prosess, og tilgangen på råstoffet er i motsetning til olje og kull ikke begrenset.

3.2.10 EF-landbruket, noen tall.

Det kan være interessant å se på noen tall for jordbruket innen EF, og da spesielt kornproduksjon.

Alle tall er for produksjonsåret 1985/-86.

	Kvantum 1000 t
Total brukbar produksjon	160.148
Til internt bruk	140.831
hvorav:	
-dyrefor	87.272
-frøkorn	5.666
-industrielt bruk	9.973
-svinn	1.677
-matproduksjon	36.243
Konsumert pr. hode i EF	84,2 kg
Selvforsyningsgrad	113,7 %

Som vi ser går mesteparten av produksjonen til internt bruk. Overskuddet blir stort sett eksportert, med det er også en import av korn og kornprodukter som er omtrent like stor som eksporten. Dette er korntyper hvor EF ikke er selvforsynt. Mais og Durumhvete er de største av disse.

Totalt jorbruksareal (utnyttet) var i 1986 129.023.000 ha, areal pr. bruk var i 1985 i snitt 8.9 ha. Hvis vi setter dette opp i en tabell fordelt på de enkelte medlemslandene vil vi få følgende tall:

	Gjennomsnittlig (1985) bedriftsstørrelse i ha	Gjennomsnittlig (1980) antall ha pr. traktor
Tyskland	16.0	8.40
Frankrike	27.0	22.40
Italia	5.6	18.77
Nederland	14.9	11.60
Belgia	14.1	13.80
Luxembourg	28.6	22.30
Storbritania	65.1	39.30
Irland	22.7	48.90
Danmark	30.7	15.30
Hellas	4.3	-
Spania (-82)	12.9	-
Portugal (-79)	4.3	-
(Norge -87)	9.8	5.98

For sammenligningens skyld har jeg lagt inn tallene for Norge også. Som vi ser ligger vi blandt de laveste i gjennomsnittlig bruksstørrelse. Vi ligger imidlertid desidert på topp når det gjelder mekanisering innen jordbruket.

Som en følge av den økonomiske politikken som har blitt ført innen EF de senere årene, har det skjedd en dreining mot større bruksenheter. Dette er imidlertid en utvikling som også har funnet sted hos oss. Antall bruk hos oss har gått ned, men dyrket areal er nogenlunde konstant.

En annen tendens innen EF er at yngre bønder satser mer enn eldre, de sitter gjerne på større bruk, har mer gjeld, men også høyere avkastning.

Til slutt kan det være interessant å se på økonomien til jordbrukerne innen EF, dette kan vi til en viss grad gjøre ved å sette opp et balanseregnskap for gjennomsnittsjordbruket i EF. Dette vil se slik ut:

Gjennomsnittlig balanse for jordbruket innen EF (1985)

		<u>Aktiva</u>	<u>Passiva</u>	
Fast kap. 80.2%	Jordareal	48.7	83.4	Egenkapital
	Bygninger	13.5		
	Redskap	11.3		
	Avelsdyr	6.7		
Variabel kap. 19.8%	Andre dyr	5.2	16.6	Lån
	Varelager	3.4		
	Annen driftskap.	11.2		

Total balanse = 100 = 180.464 ECU

3.2.11 Norske bønder i EF?

Som et tankeeksperiment kan det være interessant å se på hvordan norske bønder ville kommet ut innen EF hvis vi hadde vært medlem av fellesskapet.

Det ser ut til at bøndene innen EF stort sett sliter med de samme problemene som sine norske kollegaer. Inntektsnivået og levestandarden er i forhold til samfunnet rundt dem stort sett det samme (relativt sett).

På grunn av den særskilte situasjon Norge er i p.g.a. den lave selvforsyningsgraden, er det all grunn til å tro at vi her i landet ville blitt omfattet av de tidligere nevnte kvote- eller reguleringsordningene. Dette fordi det vil være ønskelig innen EF å jevne ut slike forskjeller, da disse kan være grunnlag for at en region vil være mer sårbar enn en annen.

Det er derfor sansynlig at man ville ha to motstridende krefter. For det første en stimulering av produksjonen, og for det andre, være en avtager av en del av overproduksjonen innen EF. Noe av vårt udekkede behov av kornprodukter tar vi fra EF landene idag også, men det vil nok være mulig å øke denne andelen.

Når dette er sagt så skal vi huske på at et eventuelt norsk medlemskap en gang i fremtiden, vil være resultatet av en omfattende prosess og lange forhandlinger. Av denne grunn er det svært vanskelig å tenke seg hvilke betingelser norsk landbruk ville få innenfor EF, det blir bare antagelser basert på det grunnlaget vi har for å vurdere det idag.

3.2.12 EF's sosialpolitikk

Ut fra det EF står for med markedskrefter og fri konkurranse, er det kanskje mange som har vanskelig for å tenke seg at EF skulle ha en sosialpolitikk. Det har de imidlertid, eller rettere sagt, de er i ferd med å forme en nå. Litt av bakgrunnen for at dette arbeidet har kommet så langt som det har er nok at sosialistene utgjør den største politiske fraksjonen innen EF parlamentet. Kommisjonens franske president, Jaques Delors, er også sosialist og har vært en pådriver og initiativtaker i denne prosessen.

Det er nå bred enighet innen EF om å gi EF en sosial dimensjon. Man har kommet fram til at det vil være vanskelig og virkeliggjøre et indre marked uten at det er en viss sosial dimensjon med. Det sosiale og økonomiske utvalget i EF har bedt Ministerrådet om å fatte vedtak om sosiale rettigheter innen utgangen av 1989.

Som en følge av dette har nå EF-kommisjonen lagt fram utkast til et Charter for grunnleggende sosiale rettigheter for arbeidstakere innen EF. Dette Charteret vil bli en av hovedsakene når EF's stats- og regjeringssjefer møtes til toppmøte i Madrid 26. og 27. juni.

Charteret slår fast visse rettigheter når det gjelder maksimal ukentlig arbeidstid innen hele EF, regler for arbeidsmiljøet, fastsetter prinsippet om fri rett til organisering og rett til kollektive forhandlinger samt konsultasjon og deltagelse i beslutninger av stor betydning for dem. Videre sier Charteret at man skal ha anstendige lønninger og tilstrekkelig med støtte til arbeidsløse. Det påpekes at funksjonshemmede, barn, ungdom og eldre bør ha krav på beskyttelse. Man snakker også om et felles Europeisk "trygdekort" som gir alle innen EF adgang til helse og sosialtjenester i det landet de oppholder seg i.

En del av bakgrunnen for dette Charteret er frykten blant Europeisk fagbevegelse for "sosial dumping", ved at bedrifter kan etablere seg der lønns og arbeidsvilkår er mest gunstig for dem. Kommisjonen har tatt denne frykten alvorlig, og vil derfor gi Charteret en dimensjon hvor man ikke møtes på midten, men høyner vilkårene for de som er vanskeligst stillt. Den modellen vi har her i nord er et forbilde som man vil forsøke å arbeide mot.

Politisk sett er det stort sett enighet om dette Charteret, eller rettere sagt stillingen er 11 mot 1. Den ene er selvsagt Margaret Thatcher i Storbritania. Hun har en meget steil holdning til mange av punktene i Charteret, og har kalla det for "marxistisk intervensjonspolitikk" ved en anledning. Noe av det som er vanskeligst å fordøye er

at ansatte i en bedrift skal ha medbestemmelsesrett. Det kan de få ved å kjøpe aksjer. skal hun ha sagt.

Det nylig gjennomførte valget på nytt EF parlament ble et skudd for baugen for Thatchers nei -linje som kom ut sterkt redusert. Hadde det vært ordinært valg i Storbritania og ikke valg til EF parlamentet ville ikke lenger Thatcher sittet med regjeringsmakten i Storbritania. Det er ventelig at valgutvalget vil få betydning for fortgangen i saken.

3.2.13 EF - EFTA - Norden - Norge

Den sittende regjeringen har valgt å satse på en tilnærming til EF via EFTA. De har uttalt at man ikke ønsker en ny opprivende EF debatt før det kommende valget til høsten. Av denne grunn vil ikke Arbeiderpartiet stadfeste noe synspunkt på EF medlemskap. De har kun uttalt at et EF medlemskap ikke er aktuell politikk i neste Stortingsperiode. Dette er høyst sansynlig et taktisk trekk for å skape ro forran valget til høsten.

Hvis vi skal se på forholdet mellom EFTA, Norden og Norge kontra EF kan det være greit å se på dem hver for seg:

EFTA Innen EFTA har man så absolutt sett nødvendigheten av å tilpasse seg EF og den endrede situasjon som vil være aktuell ved etableringen av det indre marked i 1992. Det er imidlertid delte meninger om hvor fort og hvor langt man skal strekke seg i dette arbeidet. Fra EF's side står det helt klart en dør på gløtt for EFTA. EF foretrekker å forhandle med EFTA som en enhet framfor hvert enkelt medlemsland.

EFTA kom et godt stykke videre i arbeidet etter møtene i Oslo og det påfølgende møtet mellom EFTA's handelsministere i Kristiansand. Man har diskutert felles arbeidsgrupper EF-EFTA som skal arbeide med "de fire friheter" i tilpasningen til EF. Disse frihetene er fri bevegelse av varer, tjenester, kapital og personer. Det var EF's ansvarlige for forhold til tredjeland, nederlenderen Frans Andriessen som tok opp dette under sitt besøk i Oslo i april. Man skal her komme fram til hvordan de seks landene sammen kan gå igjennom den døren som EF holder på gløtt. Dette arbeidet skal skje i to faser, første avsluttes allerede i juli, hvorpå fase to begynner. Denne skal forsøke å komme fram til praktiske løsninger etter at problemene først er kartlagt. Allerede i midten av november skal et utenriksministermøte i Paris se på hvordan denne prosessen har gått og hva man har kommet fram til. Samarbeidet mellom EF-EFTA har så langt resultert i avtaler om forbud mot kvantitative eksportrestriksjoner, en avtale om tekniske spesifikasjoner, og en som dreier seg om en ny form for tolldeklarerering.

Utover de "fire friheter" er man i Kristiansand også blitt enige om å opprette og vidreføre samarbeidet med EF innen forskning, teknologi, utdanning og sosialpolitiske aspekter. Det er ventet at dette vil lede fram til opprettelsen av et nytt og omfattende rammeverk for samarbeidet EFTA-EF med felles beslutningsprosess og administrative institusjoner.

Samarbeidet i EFTA skal nå styrkes, men det er ikke på tale å innføre en ordning som åpner for flertallsavgjørelser på viktige områder selvom dette ble diskutert. Den sveitsiske forbundspresident Jean Pascal Delamuraz la vekt på hvor viktig det var at man i EFTA kan fatte enstemmige avgjørelser.

Slik EFTA fungerer idag er det stort sett enighet om samarbeidet med EF, men Sveits utgjør en bremskloss. De er langt mer restriktive i sin tilnærming til EF enn resten av EFTA med norden i spissen. Det er derfor nå Sveits med sine spesielle nasjonale interesser og tradisjon som bestemmer tempoet innen EFTA i tilnærmingen til EF. Etter avklaringsmøtet i november er det ventet at mer omfattende forhandlinger mellom EF og EFTA kan starte tidlig neste år.

I 1988 importerte vi varer for 36065.3 millioner kroner fra EFTA (EF: 69872.9 millioner), vår totale import var på 151100.8 millioner kroner. I samme periode eksporterte vi for 23903.5 millioner kroner til EFTA (EF: 94963.1 millioner) av totalt 146165.5 millioner kroner.

Norden Sikkert som en reaksjon på den restriktive holdning Sveits har intatt innen EFTA samarbeidet er det nå fremmet tanker om en EF union med Norden. En av de ivrigste forkjemperne for denne tanken er lederen for Moderata Samlingspartiet i Sverige, Carl Bildt. Han er skeptisk til EFTA samarbeidet overfor EF, og mener at det kun vil lede til en mer formalisert randposisjon overfor EF. En avtale mellom Norden og EF ser han også på som en mulig overgangsordning for senere fullt medlemskap.

Nordisk Råd har også sett på muligheten av et samarbeide rettet mot EF i en rapport de nylig la fram. Her foreslår man opprettelsen av en nordisk ombudsmann som skal overvåke håndhevelsen av alle nordiske avtaler, og et nordisk institutt for EF-rett og integrasjonsrett i alminnelighet. Rapporten legger vekt på at kanskje det viktigste vi kan gjøre i dette arbeidet, er å styrke samarbeidet innen norden. Dette vil kunne ha form av et nordisk hjemmemarked, kanskje basert på "de fire frihetene" innen EF.

Tallene for vår samlede import/eksport fra/til norden ligger litt høyere enn tallene for EFTA.

Norge Det er en uttalt politikk for øyeblikket at vi skal følge EFTA linjen i en tilnærming til EF. Man har også understreket at det er viktig at Norge nå henger med i utviklingen i Europa,

og viser at man er, og ønsker å være en del av Europa. Dette oppnår vi kun ved å være aktivt med i prosessen, hvis ikke kan vi bli stående på gangen når viktige avgjørelser som gjelder vår framtid blir tatt.

3.2.14 Hva mener EF-borgerne om EF?

Siden vi her hjemme diskuterer så heftig for og imot medlemskap i EF kan det jo være interessant å se hvordan de som allerede er med i EF er fornøyd med medlemskapet.

Eurobarometer er en meningsmåling som blir gjennomført på et representativt utvalg fra alle EF-landene. En undersøkelse som er gjennomført våren 1989 viser at det nå er en markert økning hos den britiske befolkning om europeisk samarbeid.

I en undersøkelse som ble foretatt høsten 1988 på et representativt utvalg på snaut 12000 personer svarte 55 % at de så positivt på gjennomføringen av det indre marked, bare 7 % hadde en negativ holdning. 67 % ser på det indre marked med forhåpninger, kun 22 % ser på det med frykt. Forhåpningene er størst i Italia med 82 %, og frykten er størst i Danmark med 42 %. Ved fordeling på alder viser det seg at yngre mennesker er mer optimistiske enn eldre. Det er liten spredning på politisk overbevisning.

Som en kuriositet, og kanskje en indikasjon på trenden, kan nevnes at ved vårens valg til EF-parlamentet (juni 1989), fikk den danske Folkeaksjonen mot EF som er representert i EF-parlamentet med 4 representanter kun inn halvparten denne gangen.

3.3 Landbruksstøtten

Landbruksstøtte, -varm potet, -tabu område, -hellig ku, -kultursak. Kjært barn har mange navn.

Det vakte derfor en viss oppsikt og store typer i avisen da professor i landbruksøkonomi og resursøkonomi, Normann Aanesland ved Norges Landbrukshøyskole, i Aftenposten i slutten av mai proklamerte: "Fjern Jordbruksstøtten !"

Det som er essensielt, og som professor Aanesland også legger vekt på er at vi ikke bare kan fortsette og overføre penger til en næring. Vi må komme dit hen at hver enkelt næring, enten det er bønder eller andre, er i stand til økonomisk å stå på egne ben uten overføringer fra staten.

Når det er sagt så må vi også si at dette ikke kan gjøres ved ensidig å stryke landbruksoverføringene. Bøndene, i likhet med enkelte andre grupper i samfunnet, har det såpass stramt økonomisk sett at en kraftig, ensidig reduksjon i jordbruksoverføringene ville føre til en total kolaps i næringen. En overgangsordning må til hvor man gradvis reduserer overføringene mens man samtidig øker andre parametere. Målet må hele tiden være å ikke redusere inntektsnivået i nevneverdig grad, men heller ta sikte på en forsiktig økning.

Dette er helt sikkert mulig, men vi må dithen at bøndene i vesentlig grad henter inntektene sine fra de prisene som oppnås i markedet for deres produkter, og ikke fra subsidier. Hvert årsverk innenfor landbruket blir i gjennomsnitt subsidiert med ca. 100.000 kroner årlig, dette tilsvarer ca. 2.500 kroner over skatteseddelen for hver nordmann.

Noe av det som er feil idag er at på grunn av beløpets størrelse er det av interesse for de fleste å få tak i mest mulig av det. Dette fører til at man i stor grad planlegger med å få mest mulig støtte som mål, det målet som burde vært primært, nemlig matproduksjon kommer i andre rekke. Dette er absolutt betenkelig, og når man da i tillegg, på grunn av at reglene er innfløkte, danner studiegrupper og veiledningsordninger ene og alene for å utnytte reglene best mulig, da kan man virkelig snakke om lite givende tids- og ressursforbruk.

I tillegg til dette er også det høye skattenivået vi har her i landet en dempende faktor litt av samme grunner. Det legges mye tid, og ikke minst midler i å redusere skatten. Dette er faktorer som ihvertfall ikke styrker samfunnet, snarere tvert imot.

Det er mange argumenter for å beholde jordbruksstøtteordningen som den er, de fleste argumentene er etter mitt intrykk enten lite relevante, usakelige, sneversynte, eller lite samfunnsøkonomiske. Det mangler svært ofte en evne til å kunne se helheten i samfunnet, og hvordan de forskjellige faktorene påvirker hverandre. Dette er også ofte tilfelle i kritikken av mere markeds mekanismer i landbruket. Kritikerne er mange, svært få ser ut til å ha et nogenlunde riktig begrep om hva markeds mekanismen virkelig innebærer.

Hva kan vi så erstatte jordbruksstøtten med?. Ihvertfall til en viss grad bør det være mulig å kompensere med skatte- og avgifts-reduksjoner. Dette kan benyttes selektivt for å oppnå en ønsket distriktpolitisk virkning. Videre bør bøndene kanskje også se på distribusjonskanalene sine. Disse er idag ofte omfattende, og en majoritet av prisen til forbruker blir lagt igjen i disse leddene. Det er ofte enkelt å kritisere bøndene ved økte matvarepriser, men hvis vi går inn og analyserer hva den økte prisen går til, vil vi se at svært ofte går kun en brøkdel tilbake til produsenten.

Hvis vi skal dømme ut fra de signalene som finnes så tror jeg at landbruksnæringen må instille seg på at det vil skje en reduksjon av overføringene til landbruket de nærmeste årene til fordel for en mer markedsorientert holdning til landbruket. Det er mye som tyder på det, regjeringens holdning til landbruksspørsmål generellt (den endrer seg neppe vesentlig ved et evt. regjeringsskifte), den siste utviklingen i GATT, og tilpassningen til EF og det indre marked. Noe har vi bundet oss til gjennom GATT, men som landbruksminister Øyungen uttalte: Det er først etter 1990 man konkret skal diskutere reduksjoner i landbruksoverføringene. Det er isåfall 1½ år til, men det kommer. Avtalen går ut på at man i to år skal fryse landbruksoverføringene, deretter redusere dem. På sikt vil avtalen legge begrensninger på størrelsen av landbruksstøtten.

Som en liten kuriositet kan nevnes at USA nå ganske nylig har kuttet alle nye initiativ til eksportsubsidier på landbruksprodukter. Begrunnelsen?, - det koster for mye av skattebetalernes penger. Begrensningene ble gjennomført ved at budsjettdepartementet grep inn og beordret suspensjon.

3.4 Nye satsningsområder

Som jeg har pekt på tidligere er det norske markedet forholdsvis beskjedent, sammenlignet med det kommende indre marked. Videre er vi også et høykostland, det er dyrt å produsere her. Dette fører til at vi ved økt konkurranse og lavere prisnivå som følge av markedsintegrasjonen i det indre marked, vil få problemer med å hevde oss i bredden, - konkurransemessig. Dette bør vi begynne å fokusere på i langt større grad enn hva vi har gjort til nå, Det er rett og slett noe vi må hvis vi skal henge med om noen år.

Hva kan vi så gjøre?

Det hjelper i hvertfall ikke å sitte med hendene i fanget å rope på støtteordninger, subsidier og importrestriksjoner. En god indikasjon hvor verden går her er den såkalte eplekrigen som har pågått en stund nå. I kveldsnytt på TV, den 22. juni i år, ble det opplyst at det nå forelå en enstemmig avgjørelse i GATT om at Norge må oppheve importvernet for epler og pærer. Det er sikkert surt for de frukt- dyrkerne det gjelder, men det er en god pekepinn på hvor verden går. Vi må også regne med at det kommer flere slike avgjørelser fremover ettersom vi tilnærmer oss EF og det indre marked, for en slik tilnærming er allerede igang fra den sittende regjeringens side. Det er heller ingen grunn til å tro at dette vil endre seg, selvom vi

skulle få et regjeringsskifte til høsten, snarere tvert imot.

Siden vi nå er et høykostland, som nevnt tidligere, må vi forsøke å konkurrere på noe annet enn kvantitet og pris, det er det andre som kan gjøre bedre enn oss, og vi vil derfor falle igjennom.

For å komme videre kan vi starte med å spørre oss hva vi er gode til, - hva kan vi. Når vi stiller et slikt spørsmål må vi for all del ikke ha skylapper, vi må kunne tenke utradisjonelt.

- Er det for eksempel mulig å kombinere bransjer på en måte vi ikke har gjort før?, eller ta deler av en bransje og overføre til vår for på den måten å skape nye produkter/ideer.

- Kan vi se utviklingstendenser innen en bransje, som enda ikke har blitt synlig innen en annen, men som sansynligvis kommer.

Vi har her i landet ligget (og ligger) langt framme på verdensbasis innen slikt som ny teknologi og vitenskapelig forskning. Norges Landbrukshøgskole på Ås er intet unntak her, de har stor bredde og ligger meget høyt faglig sett. De har også stor grad av nytenkning og forskning innen nye områder. De kunne imidlertid kanskje være litt flinkere til å la omverdenen få vite hva de holder på med.

Det vi nå må satse på, på sikt, må være det spesielle for noen få. Vi må være segmentorientert, det er først da vi vil være istand til å oppnå priser for våre produkter som står i forhold til omkostningsnivået vårt.

Dette kan være produkter av en bestemt karakter, sammensetning, eller kvalitet som henvender seg til en kunde-/brukergruppe som er villig til å betale denne merkostnaden.

Nedenfor går jeg inn på noen områder jeg tror vil (og bør) være blant våre fremtidige satsningsområder.

3.4.1 Økologisk dyrking

Markedet for økologisk dyrkede produkter er forholdsvis beskjedent her i landet, men etterspørselen har økt betydelig de siste årene. Dette er i tråd med utviklingen i Sverige, Danmark og V. Tyskland som er de landene hvor dette er mest fokusert (i Europa).

Innenfor EF har økologisk jordbruk beskjedne dimensjoner. Av det totale jordbruksmarkedet utgjør det kun ca 0.5 %. Disse produktene blir ikke behandlet spesielt, og det er delte meninger innen EF om hvorvidt man bør lage regler og retningslinjer spesielt for økologiske landbruksprodukter. Den skepsis som er knyttet til dette er spesielt rettet mot at det vil være svært vanskelig å kontrollere at produksjonsreglene blir fulgt. Av samme grunn er det derfor innen kommisjonen liten vilje til å skille økologisk jordbruk fra konvensjonelt jordbruk, eller gi særfordeler.

Innen EF utgjør uten tvil V. Tyskland det største markedet for økologiske produkter. Totalomsetningen lå i 1987 på ca. 4 milliarder

tyske mark (DEM), dette utgjør ca. 1 % av den samlede matvarehandelen i V. Tyskland. Produksjonsarealet er også beskjedent, kun 0.25 % av det totale jordbruksarealet i V. Tyskland. Eksperter mener imidlertid at en 20-dobling av arealet vil være mulig.

Fra 1988 til 1989 var det en økning på 29 % i samlet dyrket areal benyttet til økologiske produkter. Det var i samme periode en økning på 17 % i antall bruk som produserte økologiske matvarer.

I V. Tyskland blir gjerne økologiske produkter dyrket etter IFOAM-retningslinjer (International Federation of Organic Agricultural Movements). Dette er et sett med retningslinjer (ikke lover) for produksjon av økologiske produkter for internasjonal handel.

I V. Tyskland ligger prisnivået på økologiske dyrkede produkter på mellom 50 og 160 % over tilsvarende produkter som er normalt dyrket.

For norsk landbruk kan dette være et interessant satsningsområde selvom markedet idag er beskjedent. Etterspørselen er idag langt større enn tilbud, og slik vil det nok fortsette å være de nærmeste årene framover. Markedet har vært i sterk vekst, og det er ikke noe som tyder på at det vil snu, snarere tvert imot. Markedet er idag totalt sett lite, men det kan vokse fort, og man bør derfor holde et godt øye med hva som skjer på dette området.

3.4.2 Bioteknologi

Dette er et område som er sterkt i vinden for øyeblikket. Det man i første rekke diskuterer er de etiske retningslinjene.

Før vi går videre er det naturlig å se på hva bioteknologi er. Det består i hovedsak av to fagområder/emner, disse blir ofte blandet sammen i debatten, men bør holdes adskilt, da det spesielt etisk sett er stor forskjell på dem.

- Bioteknologi.

Det som omfattes av dette begrepet kan til en viss grad erstattes av ordet rendyrking. Det vil si at man ved å satse på de dyr/planter som gir størst avkastning, og avler videre på disse, vil øke produksjonsavkastningen på sikt.

Hvis vi som et eksempel tar utgangspunkt i melkeproduksjon så starter det her med utvalget av okser. Dette er svært viktig, fordi man ved bruk av kunstig sædoverføring kan få en okse til å bli far til svært mange kyr. Disse oksene velges ut etter en "prøveomgang" som innebærer at hver av ca. 100 unge okser pr. år blir fedre til ca. 200 kviger, altså ca. 20000 kviger fordelt over hele landet. Disse kvigenes produksjonsresultat og bruksegenskaper, inkludert helse, danner grunnlaget for en rangering og utvalg av de 10 - 15 beste oksene. Disse blir da benyttet mest intensivt i avelen.

På samme måte benytter man seg av denne framgangsmåten også innen planteriket for f.eks. å komme fram til en optimal kornsort.

- Geneteknikk eller også kalt genmanipulering. Dette er det området som etisk sett skaper størst betenkelighet. Jeg har inntrykk av at det er bred enighet om at man ikke bør tillate genmanipulering på mennesker, og at man bør være restriktiv og føre god kontroll med genmanipulering på dyr. På planter kan jeg vanskelig se at det skal by på noe etisk problem, selvom det også her er delte meninger ute og går.

Selve teknikken består i at man ved hjelp av en kjemisk/teknisk metode kan bytte ut deler av en celle. Man kan ta ut et gen og erstatte det med et annet. Dette betyr at man fysisk går inn og endrer arveanlegget til cellen.

Litt om bakgrunnen for at den etiske debatten rundt dette har tatt seg opp i det siste er at man i USA nå har tatt patent på en spesiell mus som er kommet fram ved genmanipulering. EF har allerede gjennom et direktiv åpnet for adgang til å ta ut patent på livsformer, eller bioteknologiske oppfinnelser som det også blir kalt.

Denne musen, Oncomouse som den heter, eller Kreftmusen på norsk har kreftgener svært lik de vi finner hos mennesker. Dette betyr at denne musen, og alle dens etterkommere, i løpet av noen måneder vil utvikle brystkreft ganske lik den vi finner hos kvinner. Dette gjør at en rekke forskere vil få lettere adgang til forskningsmateriale. Musen vil derfor være viktig i arbeidet for å få kartlagt årsaken til forskjellige kreftformer, spesielt brystkreft hos kvinner. Man kan på en mye bedre og lettere måte, og med færre dyr, forske mer presist på utviklingen av kreft. Resultatet av denne forskningen vil gi svar på viktige spørsmål, og kunne gi raskere og bedre kreftbehandling.

De etiske betenkelighetene som er knyttet til denne musen, går på hvorvidt det er etisk forsvarlig å lage en livsform som i utgangspunktet er syk.

Både bioteknologien og genteknologien er viktig for norsk landbruk, men vi må få et regelverk for hva som er lov og etisk forsvarlig, her skal vi være forsiktig med å sette grensene for strengt. Det er klart at EF allerede har tatt en meget liberal holdning, og vi kan raskt tape terreng konkurransemessig hvis vi er for restriktive. Holdningen hos Norges Landbrukshøgskole på Ås, uttalt av professor Nils Standal, virker fornuftige. Han sier at vi neppe bør tillate genmanipulering på mennesker, vi bør være restriktive på dyr, men på planter har han ingen betenkeligheter.

Det er viktig at norsk landbruk holder seg oppdatert på hva som skjer innen bioteknologien. Det ser ut til at vi her i landet er langt framme innen forskning på dette området, og at vi stiller faglig sterkt. Dette vil raskt kunne føre til et konkurransefortrinn for landbruket hvis vi vet å utnytte det.

3.4.3 Miljøvern

Miljøvern er et område det har blitt bare mer og mer fokusert på i den siste tiden, dette vil sansynligvis ikke endre seg vesentlig i den nærmeste tiden framover.

Landbruket har ofte blitt framstillt som den store stygge ulven i forbindelse med forurensning og algevekst i sjøer og vassdrag. Dette har nok tidligere vært berettiget, men de siste årene har det vært fokusert mye rundt dette innen landbruket. Landbruket tok imidlertid tidlig opp denne ballen, og har nå kommet langt når det gjelder å tenke miljø. Ikke så rart egentlig, det er jo tross alt jorda de (og vi!) lever av. Det kan imidlertid fortsatt gjøres en del, slikt som:

- Innskrenke spredning av naturgjødsel på snøen til et minimum. Dette vil redusere avrenningen til sjøer og vassdrag.
- Sprøyting er, i alle fall idag, nødvendig for å sikre avkastningen. Det kan imidlertid gjøres en del ved at hver enkelt gårdbruker blir mer oppmerksom på hva som er riktig tidspunkt og værforhold for sprøyting. Man må også komme bort fra at det sprøytes "for sikkerhets skyld" og kun gjøre det når det er nødvendig.
- Bruk av kunstgjødsel er også nødvendig, men også her kan en mer riktig bruk av det gjøre at behovet blir mindre. Det kan til en viss grad se ut til at dette er tilfelle allerede. Forbruket av Fosfor og Kalium har gått betydelig ned de 5 - 6 siste årene, mens for Nitrogen har forbruket vært tilnærmet konstant totalt sett.

Opplysningsvirksomhet er viktig for å få til en bedring på disse områdene. Her har landbruksnæringen vært flinke, men en viss grad av økning av bevisstheten og kanskje mest klargjøre nødvendigheten av dette tror jeg er mulig fortsatt.

Innen EF er det blitt fokusert en god del rundt miljøvern allerede. Noen hevder at dette bryter mot EF's prinsipper om fri konkurranse og økonomisk vekst. Dette kan for så vidt være riktig, men likefullt har man sett nødvendigheten av å sette miljøvern i høysetet. At dette bare vil bli mere aktuelt i tiden som kommer skulle resultatet fra det siste EF valget være en god indikasjon på. Dette valget ble en stor suksess for Europa's grønne partier. De britiske grønne fikk ca. 14 % av stemmene, de franske drøyt 11 % og de tyske 8.6 %. Bare i Luxembourg gikk de grønne tilbake.

Ifølge EF's "miljøvernminister", Carlo Ripa di Meana, tar EF mål av seg til å bli et initiativsenter innen verdenssamfunnet når det gjelder miljøvern. Man ønsker å spille en konstruktiv rolle i spørsmål som omhandler slikt som: drivhus-effekten, nedbryting av ozonlaget, ødeleggelsen av tropeskoger, sur nedbør, m.m.

EF planlegger opprettelsen av et miljøvernbyrå. Dette skal ha en

selvstendig og uavhengig rolle til den politiske ledelse og næringslivs interesser. Byrået skal drive overvåkning og være et ekspertorgan overfor kommisjonen og medlemslandene. Det er forslag om at land utenfor EF også kan slutte seg til. Norge er allerede blitt invitert til å delta, og det knyttes forhåpninger til at Norge vil kunne ha en positiv effekt på EF's fremtidige miljøverninnsats.

Det er rimelig å anta at Norge er blant de fremste på verdensbasis innen enkelte områder av miljøvern, p.g.a. den fokusering og forskning det har vært rundt dette i forbindelse med oljeletingen i Nordsjøen. Dette er et fortrinn vi må vite å ta vare på og utnytte.

3.4.4 Turisme

Turistnæringen i Norge har tatt mål av seg til å bli 1990 årenes vekstnæring. Dette er en næring som kan, og som mange steder blir kombinert med landbruksnæringen. Turistnæringen selv er absolutt åpne for en slik tilnærming. Adm. dir. Arild Bakken i Norges Reiselivsråd har understreket at primærnæringene, representert ved norsk landbruk og fiske, har stor betydning for reiselivsnæringen. Han mener at dette er av gjensidig betydning, da reiselivsnæringen er med på å opprettholde sysselsettingen i distriktene.

I 1988 mottok reiselivsnæringen en offentlig støtte på 300 mill. kroner. I den nærmeste tiden framover vil det bli lagt vekt på, fra regjeringens side, å styrke den internasjonale markedsføringen av Norge som et turistland. Det er to hovedsatsningsområder, disse er Finnmark og Lillehammer/Gudbrandsdalen.

Det vil bli lagt vekt på høyere grad av utdanning og opplæring innen turistnæringen, kanskje spesielt innen markedsføring. Det er nemlig her det svakeste leddet er, - å kunne koble produkt og markedsføring. Næringen er heller ikke flink nok til å samarbeide. Det er mulig å oppnå langt høyere resultater ved større grad av samarbeid.

Hva forventer så en turist seg som kommer hit?

Det kan selvsagt være forskjellig ut fr interesser o.l., men det er i alle fall noe vi bør tenke på.

Norge er et høykostland, det betyr at en turist har betalt mye for å komme hit, og det koster ham mye mens han er her, stort sett samme hva han skal gjøre/kjøpe. Han er selvsagt interessert i å få mest mulig igjen for pengene, og her kan vi bli flinkere.

- Ved å øke servicegraden. Han må føle seg velkommen. Godt tatt imot og godt behandlet helt til han forlater landet igjen.
- Ved å gi ham et opphold han virkelig føler har gitt ham noe. Dette kan i stor grad oppnås, eller er ihvertfall lettere å oppnå, hvis man sørger for å vite hva han virkelig kom hit

for, - hva er det han søker etter?.

- Forsøk å gi ham en opplevelse som gjør at oppholdet er positivt ladet når han reiser. Dette er viktig, for det gjør at han kanskje kommer igjen ved en senere anledning, samt at han forteller om oppholdet til sine venner når han kommer hjem. Dette siste er meget god markedsføring, det er også gratis.

Det er viktig at norsk landbruk ser disse mulighetene innen turistnæringen, da man innen landbruk/fiske ofte sitter på mye av det en turist søker etter her i landet.

Turistnæringen vil høyst sansynlig vokse kraftig i de nærmeste årene, ikke minst på grunn av fokuseringen rundt Lillehammer OL i 1994. Det er derfor viktig at landbruket, i den grad det er mulig, henger seg på denne karusellen, - det er ingen tid å miste.

3.5 Mikroøkonomiske virkninger av det indre marked

For den enkelte bedrift vil avskaffelse av tollhindringene og byråkratiet ved grensene føre til en umiddelbar kostnadsreduksjon. Dette vil bli bare mer merkbart etter at det indre marked er en realitet, og har fått gått seg til. De fleste hindringene for naturlig konkurranse vil da være avskaffet. Dette vil føre til økt konkurranse som igjen vil gjøre seg gjeldende overfor forbruker i form av lavere priser.

Konsekvensene av fjerning av disse handelshindringene kan oppsummeres slik:

- På grunn av bedre utnyttelse av stordriftsfordelene vil vi oppnå en betydelig reduksjon av både produksjons- og administrasjonskostnadene.
- På grunn av forbedret effektivitet og omorganiseringer vil vi få et generellt prisfall som følge av den økte konkurransen.
- Vi vil få en omstrukturering av konkurransemønsteret bransjer imellom, bl.a. som følge av en omfordeling av resursene.
- Økt innovasjon fordi den nye dynamikken innenfor det indre marked fører til nye forretningsmetoder og produkter/ tjenester.

Disse endringene er selvsagt ikke noe som vil skje over natten ved etableringen av det indre marked, men på sikt er det en generell oppfatning at det vil føre til ubetinget gevinst for forbrukeren.

Som forbruker kan man vente seg:

- Mindre prisdifferensiering på ett og samme produkt.
- Prisen vil bli lavere, fordi varen produseres der det er billigst å produsere den.
- Utvalget vil bli større.

Næringsdrivende må være forberedt på økt konkurranse, men for de som kan øke effektiviteten og tilpasse seg den økte konkurransen, vil det være utsikter til en kraftig økning i avkastningen.

En viktig komponent i denne forbindelsen er billigere produksjonsfaktorer. Dette er noe Landbruket bør merke seg, da man her har hatt en tendens til å se på reduksjonen i inntektsnivået alene. Dette er jo bare halvparten av regnestykket.

I en artikkel i Aftenposten 19. april 1989 hevder tidligere formann i Norges Kjøtt og Fleskesentral, Fredrik Vik at Norsk Landbruk vil bli rasert i EF.

Som et eksempel på dette tas det utgangspunkt i en bonde i Nord-Norge eller på Vestlandet med 7 - 10 kyr. Denne bonden vil få et inntektstap på 4000 - 12000 kr basert på danske landbrukspriser for 1988.

Hvis vi nå ser på litt av utgiftssiden til den samme bonden så kan vi konstatere følgende:

Hvert husdyr her i landet, inkludert hver eneste høne (det er over 4 millioner bare av dem), spiser i overkant av 207 kg kraftfor i løpet av ett år i gjennomsnitt (1987).

Hvis nå prisen på dette ble redusert med, la oss si 10 %, og det kunstgjødselet han benytter for å få gresset til å gro går ned tilsvarende, så kan det jo hende at den samme bonden fikk mer igjen enn tidligere.

Det jeg vil fram til er at det er lite relevant å bare se på ene siden av regnestykket, det er resultatet til slutt som teller.

Det er satt opp alt for mange regnestykker rundt disse temaene, som kun er konstruert for å gi argumentasjonsstøtte for den som presenterer dem, men som har liten holdbarhet når det er snakk om reelle fakta.

På neste side er det vist en figur som er ment å gi en illustrasjon av de forskjellige mikroøkonomiske virkninger en integrasjon i det indre marked vil medføre.

Illustrasjonen er hentet/bearbeidet fra boka: Europa '92 - realiseringen af det indre marked.

3.6 Makroøkonomiske virkninger av det indre marked

Den gevinst som EF vil ha ved en større grad av markedsintegrasjon, som nevnt under forrige avsnitt, kan også sees ut fra et bredere og mer totalt synspunkt.

Man vil da få et mer generelt bilde av hvordan etableringen av det indre marked i 1992 vil påvirke slike faktorer som brutto nasjonal produkt (BNP), inflasjon og sysselsetting.

Følgende faktorer vil opptre som makroøkonomiske begrensninger, og vil da påvirke den samlede økonomien innen EF.

- De offentlige finansene.
Selvom det nå er generelt bedre styring på offentlige finanser innen EF, drar man fortsatt med seg et budsjettunderskudd fra tidligere år. Dette presser langsiktige rentesatser uforholdsmessig mye i været, hvilket igjen skader næringslivet, samt den fremtidige vekst og sysselsetting. Budsjettunderskuddet var i 1982 på 5.5 % av EF's BNP, i 1987 var det kommet ned på 4.4 %.
- Eksterne begrensninger.
Selvom handelsbalansen for EF har vært positiv siden 1984 1.1 % i 1987, er det en viss risiko for at underskuddet i visse land vil redusere framtidig vekst.

Hvis vi kort ser på tallene for medlemslandene, kan vi sette disse opp i en tabell slik:

	Eksport Over/underskudd	Andel av EF's totale	
		Import	Eksport
Danmark	-7.38 %	2.97 %	2.68 %
Belgia og Lux.	3.29 %	8.65 %	8.70 %
Frankrike	-3.44 %	16.80 %	15.80 %
Irland	8.26 %	1.51 %	1.59 %
Italia	-2.10 %	12.97 %	12.37 %
Nederland	6.35 %	9.83 %	10.19 %
Portugal	-24.79 %	1.27 %	0.93 %
Spania	-22.39 %	4.55 %	3.44 %
Storbritania	-15.23 %	16.40 %	13.54 %
V. Tyskland	27.34 %	24.80 %	30.77 %
(Norge)	10.26 %	2.46 %	2.64 %

Tallgrunnet for tabellen er fra 1985. EF's totale handelsoverskudd var da på 2.65 %. Det skulle gå klart fram av tabellen at Storbritania er det tyngste loddet, og Vest Tyskland den største ballongen.

Et varsko i tillegg til dette er det at de som produserer høyteknologiske produkter innen EF, stadig har mistet markedsandeler til USA og Japan de siste årene.

- Inflasjon, eller rettere sagt, frykten for at den skal snu og øke igjen. Prisindeksen innen EF har hatt en utvikling fra 13.4 % i 1980, 7 % i 1984 og 3.2 % i 1987. Imidlertid var den igjen oppe i 5 % i mars 1989. Dette legger en demper på utsiktene til fortsatt økonomisk vekst innen EF. Til tross for dette økte industriproduksjonen innen EF i 1988 med 4.2 % i forhold til året før.
- Arbeidsløsheten. Anstrengelsene for å skape vedvarende økonomisk vekst på mellomlang sikt følges nøye, da man er redd for de følger en endring kan få på kort sikt på sysselsettingen, selvom man på lang sikt uten tvil øyner en forbedring i sysselsettingen. Arbeidsledigheten innen EF er en god del høyere enn her hos oss. I mars i år (1989) utgjorde de ledige 9.4 % av arbeidsstyrken. For ungdom under 25 år utgjorde ledigheten hele 18.1 %. De tre siste årene har imidlertid arbeidsledigheten innen EF vært jevnt synkende, ved siste årsskifte var den f.eks. 9.9 %.

Disse fire hindringene vil bli betydelig mindre framtrepende som følge av markedsintegrasjonen i EF, selvom fordelene for sysselsettingen, og det er virkelig snakk om betydelige fordeler, først vil være synlig på mellomlang sikt.

Disse fordelene er basert på fire hovedaspekter ved etableringen av det indre marked, disse er:

- Fjerning av tollmessige hindringer.
- Liberalisering av markedene for offentlige innkjøp.
- Liberalisering av finansielle tjenesteytelser.
- Nye næringsmessige strategier som en reaksjon på markedsintegrasjon og økt konkurranse.

Effekten av disse faktorene vil variere avhengig av hvordan økonomien innen EF generelt fungerer, dette kan kalles makroøkonomiske effekter.

På neste side er en figur som skal illustrere de viktigste makroøkonomiske faktorer som aktiveres gjennom etableringen av det indre marked, og deres innbyrdes påvirkning av hverandre. Illustrasjonen er bearbeidet/hentet fra boka: Europa '92 - realiseringen af det indre marked.

Oversikt over de makroøkonomiske virkninger som utløses av en integrasjon i EF-markedet.

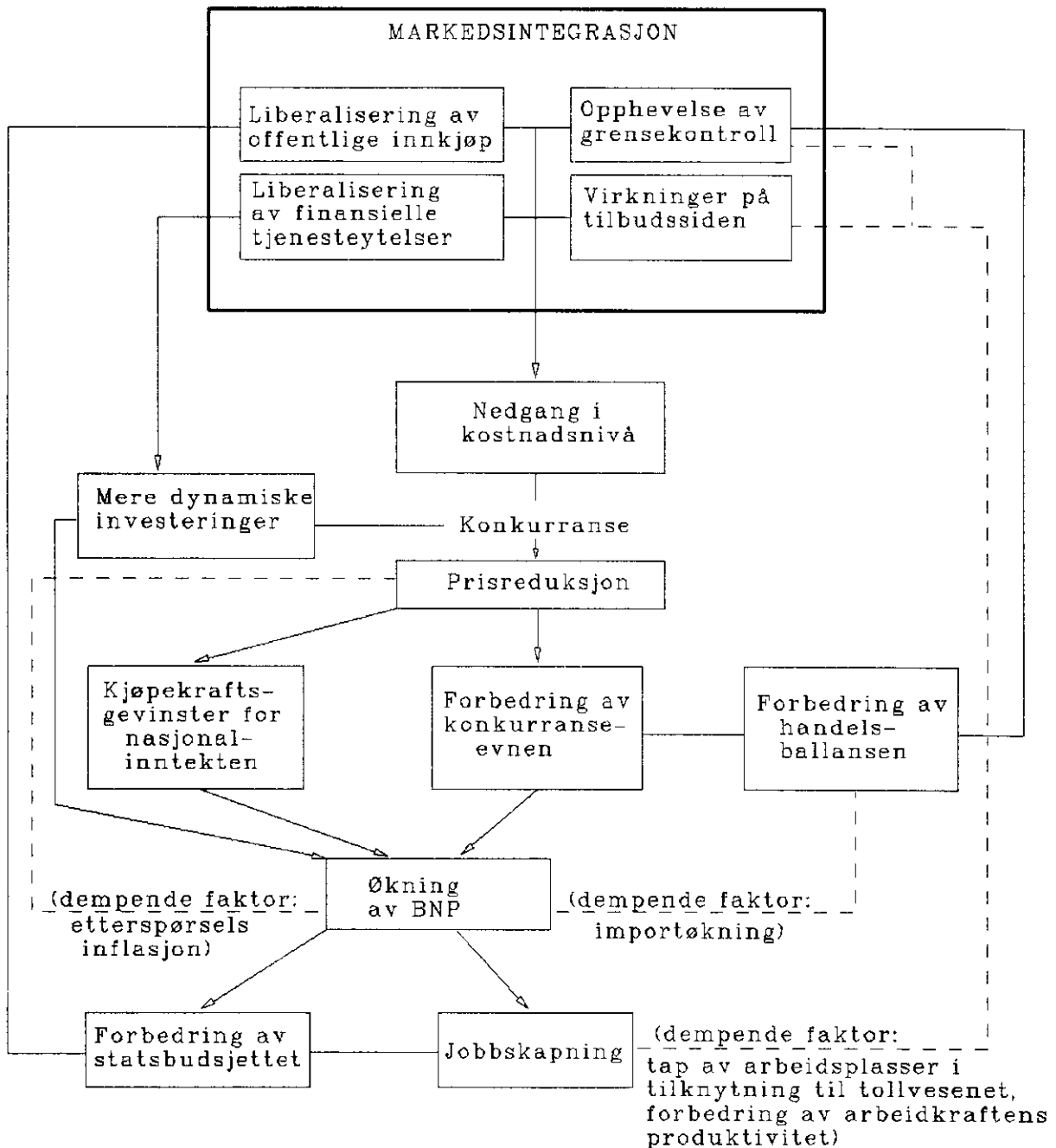

Fig. 8. Makroøkonomiske virkninger ved integrasjon i EF-markedet.

Figur 8 gir en oversikt over de makroøkonomiske virkninger som utløses ved en integrasjon i EF-markedet og deres innbyrdes sammenheng og påvirkning.

3.7 Fremtiden

Hva vet vi om fremtiden, eller retttere sagt hva kan vi med en viss sansynlighet si om fremtiden.

En metode er å benytte seg av ekstrapolasjon, d.v.s. at fremtiden er som en justert forlengelse av fortiden. Dette er farlig, og denne metoden må derfor benyttes med forsiktighet. Som et eksempel kan jeg nevne følgende historie uten nærmere kommentar, og med henblikk på diplomarbeidets tittel, hentet fra boka "Tre små venner" av Kjell Aukrust (noe forkortet).

Solan Gundersen og Ludvig har problemer med å få av lokket på et syltetøyglass, hvorpå Ludvig uttaler at hadde man enda hatt en av disse jomsvikingene til å hjelpe seg hadde det nok gått bra, store og utvokste som de var.

" - Hva var det denne Ludvig'n satt og babla om? Gundersen var irritert: - Store og kraftige vikinger? Sludder og våsprat fra ende til annen. Vikingene var noen oppskrytte små puslinger! Ludvig så mistenksom på Solan: Hvor hadde sagbruksarbeideren disse opplysningene fra?

Solan Gundersen hadde det fra sjølveste forskningssjefen i Statistisk Sentralbyrå. Ekspertene regna seg tel sånt. Dagens norske soldat vokste nemlig 0.8 millimeter om året. Idag var gjennomsnittshøyden nemlig 179 centimeter. Det var bare og regne seg attende i tida med null komma åtte, tel slaget på Stiklestad - Da skulle'n Ludvig få sjå svart på kvitt å mye det vart att tå'n Olav den Hellige, Gaukatore, Afrafaste og'n Hårek på Tjøtta! - Nei, her nytta det itte å telle på fingra! Men Solan Gundersen kunne fortelle det han:

- Dessa oppskrytte råskinna som barka sammen i slaget på Stiklestad var itte høyere enn 29 centimeter! Ja Ludvig kunne bare måpe. På Stiklestad ville han verken ha sett snurten av bondehæren eller kara hass Olav den Hellige. Døm var rett og slett borte neri graset. Dagen etter holdt han seg til opptråkkete stier. Gjennom høgt gras ville han ikke ta seg fram: Rote seg borti etterdønningene fra slaget på Stiklestad, det var **fali** det!"

Hva vi helt sikkert kan si er at vikingene ikke var så små. Nå er vel ikke dette regnestykket helt riktig, men det jeg vil fram til er at det ikke kan ha vært en liniær utvikling.

Dette er det svært viktig å ha i bakhodet når man benytter ekstrapolasjon som et verktøy for å finne ut noe om fremtiden. Utviklingen har aldri, og vil aldri bli liniær i fremtiden heller. Ekstrapolasjon bør derfor kun brukes som et hjelpeverktøy sammen med andre verktøy og ikke minst sunn fornuft.

Verden av idag er i høy grad preget av raske forandringer. Komplexiteten i omgivelsene bare øker, og nye "ukjente" utfordringer

ser dagens lys. Livsrytmen øker, og en økning av dynamikken i ledelsen til de forskjellige bedriftene tvinger seg fram.

Dette betyr at vi i stadig større grad er avhengig av en rask, men likefullt en riktig beslutningsprosess. Beslutninger må i langt større grad enn tidligere tas "på sparket" men samtidig være veloverveid.

Dette vil stille store krav til fremtidens ledere både når det gjelder fleksibilitet og orienteringsevne.

4 Konklusjoner og oppsummering

Som en oppsummering, og for å knytte opp mot innledningen, vil jeg ta utgangspunkt i den oppfatningen jeg har fått av norsk Landbruk's "nei" holdning til EF. Jeg føler at man gjennom dette nei-standpunktet ikke helt har forstått hva man sier nei til.

Dette skyldes etter min mening i stor grad mangel på reell informasjon. Dette må til en viss grad landbruksorganisasjonene og politikerene ta på seg skylda for, de ser ut til å ha tatt et standpunkt mer på politisk (kortsiktig vinning) enn på faktisk grunnlag.

Gro Harlem Brundtland sa det ganske treffende i et intervju gjengitt i Økonomisk rapport, 22. juni i år. "Det er nok av dem som tror at dette dreier seg om å si Ja eller Nei til Europa. Vi er allerede en del av Europa. Spørsmålet er hvordan vi skal forholde oss til denne realiteten."

At vi blir medlem i EF anser jeg som 99.9 % sikkert, men når og hvilken tilknytningsform, - se det er det umulig å si noe om. På grunnlag av dette synes jeg det nå er viktig at vi legger ned Ja/Nei debatten, og heller forsøker å finne ut hvordan vi best skal tilpasse oss den endrede konkurransesituasjonen vi vil bli utsatt for de nærmeste årene. Vi vil ha mer igjen for å bruke ressurser på dette.

Vi har mange særtrekk og spesielle forhold som gjør at landbruket faktisk kan komme bedre ut enn idag. Det vil f.eks. være i EF's interesse at vi øker vår selvforsyningsgrad. Vi må regne med en økning i konkurransen, ikke minst på pris. Det er imidlertid iferd med å komme allerede, - enten vi er innenfor eller utenfor EF.

Litt av grunnen til at dette er slik er selvsagt det faktum at et system innenfor EF med sine 323 millioner inbyggere vil få så store ringvirkninger at de nærmeste perifere landene vil bli trukket inn i den samme utviklingsprosessen. Virkningen blir heller ikke redusert av at Øst Europa, med Polen og Sovjetunionen i spissen, nå arbeider med samarbeidsplaner med EF. USA forholder seg allerede i stor grad til EF som en enhet, det samme gjør Japan. Det er derfor ikke et spørsmål om å stå utenfor eller innenfor, men i hvilken grad vi ønsker medbestemmelse over vår egen framtid.

Jeg har i dette arbeidet lagt stor vekt på EF og informasjon, kanskje av generell karakter i enkelte tilfelle, rundt dette. Grunnen er at jeg føler at det er på dette punktet man stiller svakest innen norsk jordbruksnæring idag, - man vet rett og slett ikke hva EF er eller står for, og har derfor i stor grad tatt et standpunkt på sviktende underlag.

Jeg håper at jeg gjennom dette arbeidet har belyst dette emnet, og bidratt med noe positivt i denne debatten. Om jeg ikke var overbevist om hvor norsk landbruk burde stå når jeg begynte på dette arbeidet, innenfor eller utenfor EF, skulle det ihvertfall gå klart fram hvor jeg mener de bør være i framtiden.
Vi er en del av Europa.

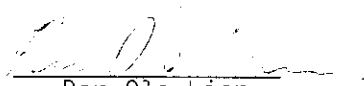
Tittel	Forfatter/Forlag
1992 - Strategies for the single market	James W. Dudley Guild Publishing, London 1989
Aschehoug og Gyldendals STORE NORSKE leksikon	Kunnskapsforlaget 1979
EUROPA '92 Realiseringen af det indre marked	Paolo Cecchini Børsens Forlag (DK) 1988
KONKURRANSESTRATEGI	Michael E. Porter Tano Forlag 1987
LEDELSE 4/88 og 9/88	
Markedet for økologisk dyrkede produkter i Vest-Tyskland, Sverige og USA. En foranalyse	Norges Eksportråd ved Saksansv. Rolf P. Almklov 1989
MOT I BRYSTET... om kommunikasjon, kroppsspråk og presentasjonsteknikk	Ragnhild N. Grødal Dagens Næringslivs Forlag 1989
NOU 1982:3 Maktutredningen	
NOU 1988:21 Norsk økonomi i forandring	
Pristidende nr. 8-87	Prisdirektoratet
Pærspektiver for den fælles landbrukspolitikk (Grønnboken)	EF-kommisjonen
Statistisk årbok 1988	Statistisk Sentralbyrå
St. meld. nr. 61 (86-87) Norge, EF og europeisk samarbeid	Utenriksdepartementet
The Agricultural Situation in the Community. 1987 report	Comission of the European Communities
Velkommen 1992 - EF-utfordringer for Norsk næringsliv	Knut Sørli Næringslivets forlag 1989

E G E N E R K L Æ R I N G

Oslo 6. juli 1989

Jeg erklærer herved at denne oppgaven er skrevet, redigert og lagt opp kun av undertegnede.

Bortsett fra enkelte illustrasjoner med kildehenvisning i hvert enkelt tilfelle eksisterer ingen form for kopiering, direkte avskrift eller lignende fra andre oppgaver, bøker eller tidsskrifter.

Per Ola Lien
MØK-18

J A N T E L O V E N

1. Du skal ikke tro at du **er** noe.
2. Du skal ikke tro at du er like meget som **oss**.
3. Du skal ikke tro at du er klokere enn **oss**.
4. Du skal ikke innbille deg at du er bedre enn **oss**.
5. Du skal ikke tro du vet mer enn **oss**.
6. Du skal ikke tro du er mer enn **oss**.
7. Du skal ikke tro at **du** duger til noe.
8. Du skal ikke le av **oss**.
9. Du skal ikke tro at noen bryr seg om **deg**.
10. Du skal ikke tro at du kan lære **oss** noe.

Janteloven er formulert av A. Sandemose i "En flyktning krysser sitt spor (1933)".

Jante er den vesle byen hvor hovedpersonen vokste opp, og Janteloven er et uttrykk for småbyens tyranniske press på den enkelte. Sandemose hevder imidlertid at Janteloven har sin gyldighet overalt.

Wednesday, 19 February 1986

2. Agriculture and the environment

— Doc. A2-207/85

RESOLUTION

on agriculture and the environment

The European Parliament

- having regard to the motion for a resolution tabled by Ms Quin on agriculture and the environment (Doc. 2-455/84),
- having regard to other motions for resolutions (Docs 2-924/84, 2-1033/84, 2-1037/84, 2-1061/84, 2-1349/84, 2-1761/84, B2-15/85, B2-374/85),
- having regard to the outcome of the public hearing on agriculture and the environment which was held by the Committee on the Environment, Public Health and Consumer Protection in Brussels from 16 to 18 September 1985,
- having regard to the opinion of the Committee on the Environment, Public Health and Consumer Protection ⁽¹⁾ on the Commission's Green Paper (COM(85) 333 final), as a step towards the hoped-for reversal of the trend affecting the CAP,
- having regard to the report of the Committee on the Environment, Public Health and Consumer Protection and the opinions of the Committee on Agriculture, Fisheries and Food and the Committee on Transport (Doc. A2-207/85),
- having regard to
  - its resolution of 16 February 1982 on the contribution of rural development to the re-establishment of regional balance in the Community ⁽²⁾,
  - its resolution of 14 October 1983 on the export of various dangerous substances and preparations ⁽³⁾,
  - its resolution of 17 November 1983 on new guidelines for the Community's structural policy in the agricultural sector ⁽⁴⁾,
  - its resolution of 15 December 1983 on a European regional planning scheme ⁽⁵⁾,
  - its resolution of 14 March 1985 on regulations concerning the fixing of prices for certain agricultural products and certain associated measures ⁽⁶⁾,
- A. having regard to the Community's second ⁽⁷⁾ and third ⁽⁸⁾ environment action programmes,
- B. whereas, in a period of great change as regards technology and production, such as the present, even agriculture cannot escape far-reaching change,

1. Stresses that the reform of the CAP provides an opportunity to establish a coherent agricultural policy which also seeks to preserve the environment and the way of life in rural areas.

(1) Doc. A2-155/85
(2) OJ No C 66, 15.3.1982, p. 21
(3) OJ No C 307, 14.11.1983, p. 109
(4) OJ No C 342, 19.12.1983, p. 98
(5) OJ No C 10, 16.1.1984, p. 103
(6) OJ No C 94, 15.4.1985, p. 87
(7) OJ No C 139, 13.6.1977
(8) OJ No C 46, 17.2.1983

Wednesday, 19 February 1986

2. Points out that the environment is not protected by the depopulation of the rural areas or by the elimination of agricultural activity, and that ways must be found to meet the economic and social needs of the farming community within environmental considerations: pretty countryside with a lot of unemployed farmers and farm workers in it is not the answer.

3. Stresses that environmental considerations should include not just effects on countryside, wildlife, flora and fauna, but, as has always been meant by the term as defined under the Community's environmental policy established first in 1972, factors affecting individuals and communities in the countryside.

4. Points out that an agricultural policy which provides a decent income for traditional farming is the best basis for the production of healthy food.

5. Believes that more attention must be given to the future of rural communities, rural employment and access to the countryside for town-dwellers, and future rural/urban balance.

6. Calls for a revision of the common agricultural policy in terms of a more integrated approach to ecological and regional concerns and differences and an overall policy based on quantitative and qualitative objectives, with the following main aims:

- (a) rational land use and long-term land conservation, combined with protection of all natural riches and resources.
- (b) the maintenance and development of rural life, starting with the maintenance of agricultural employment *inter alia* through the introduction of new technologies and of reasonable payment for such work.
- (c) the production of good-quality food at the lowest possible prices in sufficient quantity to meet needs and to be marketed in accordance with the rules of international trade.
- (d) closer cooperation between agriculture and industry to ensure the production of machines better suited to combine the needs of environmental protection and agricultural production.
- (e) to change the concept of agricultural policy in such a way as to foster agriculture beneficial to the environment.

7. Stresses the need for a European land policy including the following

- a European regional planning scheme.
- the possible revision and extension of the ecological register to include Spain and Portugal.
- a European network of biogenetic reserves.
- the implementation of measures to combat soil erosion.
- the (re)afforestation of hill and mountain areas, in particular.
- aid for diversification of crops and agricultural activities so as to reduce monoculture.
- a European programme to expand high protein and fibre crops so as to achieve self-sufficiency and improve soil structure and fertility.
- the application of the procedure of environmental impact assessment to all major agricultural schemes, infrastructure schemes, with possible repercussions on agriculture and new, large-scale agro-industrial schemes such as bio-ethanol production.
- observance of Community Directives and international conventions on the protection of wild animals, since these last play an important part in maintaining and restoring natural ecological balances.

Wednesday, 19 February 1986

8. Calls on the Commission to determine criteria at an early date on the basis of which the Member States, in consultation with regional and local authorities, should gradually devote part of their agricultural land for nature zones, forestry and recreation, with regard to farmers in areas where agriculture is only permitted in accordance with stringent conditions relating to the environment. management contracts must be drawn up which include direct income support.

9. Stresses the need for an integrated European land management policy which would encourage diversified activities and also the ecological balance of the environment, and which should be drawn up and implemented at regional level on the basis of cooperation between all the authorities in charge of regional planning and management of rural areas, and the professional and voluntary associations representative in the fields of agriculture, forestry and the protection of the environment.

10. Stresses the need for a qualitative European agri-foodstuffs policy which recognizes the consumer's demands for good quality, healthy food at reasonable prices and which should also provide for improved consumer information, in connection with health and diet, about the following:

- the quality of food products, by means of detailed labelling and the introduction of regulated guarantee standards and labelling which also take ecological considerations into account.
- the benefits of a balanced and varied diet and the harmful effects of excessive consumption of fats, sugar, salt, tobacco, alcohol and synthetic products.
- the dangers of spoiled food products arising from e.g. the development of mildew or fungus.
- the preservation of local plant species and varieties.

11. Considers that the main alternatives for reform under consideration in the context of the review of European farm price policy should include detailed evaluation of their financial, socio-economic and environmental costs and, given the present stage of discussions of the Green Paper, requests the Commission, as a matter of urgency, to carry out such an evaluation.

12. Considers that special contributions made by agriculture to the environment must be separately recompensed.

13. Considers that the fresh approach to European structural policy in the agricultural sector which was introduced by Regulation 797/85 should be pursued as follows:

- (a) a larger percentage (up to 20 %) of the agricultural budget should be allocated to the EAGGF-Guidance Section.
- (b) structural funds should be channelled towards regional programmes for integrated rural development which include payments for certain agricultural practices beneficial to the environment.
- (c) detailed rules should be laid down governing the granting of structural aid for ecological agricultural practices.

14. Approves of the use of income aids for environmental purposes, where these are compatible with other economic and social objectives, and believes that the criteria for establishing these must be much more precisely defined.

15. Believes that an agricultural policy which does not encourage surplus production but directs into the deficit sectors and is supported by income subsidies in mountain and less-favoured regions can best serve the interests of farming and conservation of the environment.

16. Believes that the right approach is to continue to develop the Community's agricultural structures policy, in order to give more weight to the development of products which the Community needs (e.g. timber), provide employment which is genuinely gainful (e.g. through part-time farming), encourage the establishment of young farmers to replace the demographic decline that will occur, while, at the same time, integrating this approach with other policies in the regional and social and environmental fields, so that other forms of activity (e.g. tourism) can be encouraged, which will together create the factors necessary for a healthy and balanced environment.

Wednesday, 19 February 1986

17. Advocates action to encourage organic farming, which would lead to a special European action programme and include the following:

- (a) the establishment of criteria, preferably by a committee of experts, for agricultural practices which are particularly beneficial to the environment;
- (b) the introduction of a specific European label for the marketing of organic products;
- (c) the encouragement and establishment of experimental farms in typical geographical areas to apply organic techniques;
- (d) better information on organic farming through the creation and expansion of agricultural advisory services, improved training, particularly as regards the use of pesticides, fertilizers and integrated plant protection measures, and more research;
- (e) financial support for farming practices beneficial to the environment, such as extensive methods and the non-use of some land, and for the purchase or leasing of agricultural land for the purpose of environmental and nature conservation;
- (f) aid for vocational training and for farm incomes during the changeover to organic farming;

18. Believes that while 'alternative' farming deserves to be encouraged in the interests of consumer choice, effects on employment and the land, it should be allowed to establish its own place in the market, which is growing rapidly, despite the premium price its products command.

19. Advocates a foreign trade policy based on support for policies aimed at achieving food self-sufficiency in the various parts of the world and on respect for one another's environments and, in this context, stresses the following points:

- (a) the need for special measures to counteract certain negative effects which may result from food aid;
- (b) the urgent need to put a stop to the continuing mismanagement of tropical forests;
- (c) the need to ensure that exports of pesticides and other dangerous products to Third World countries comply with the recommendations of the code of conduct drawn up by the FAO in November 1985;
- (d) the need to finance studies, to be carried out with the collaboration of local organizations, on the environmental impact of our exports of agri-foodstuffs products and technology to Third World countries.

20. Calls for regular and full information on sensible agricultural methods and serious efforts to disseminate information about ecological agricultural practices and to integrate them as part of agricultural teaching and training.

21. Believes that the emphasis should be on positive conservation activities taken up by the farmers rather than on compensating them for not doing things that are anti-conservationist, and that contracts could be made with producers who undertake to preserve or improve their environment.

22. Calls for measures to combat the considerable risk of soil and water pollution associated with the production and excessive use or misuse of fertilizers, including the following:

- (a) the creation of a network to monitor soil and water pollution and to establish the extent to which such pollution is attributable to substances such as nitrates, phosphorus, cadmium and copper resulting from the use of chemicals or other substances in agriculture;
- (b) the formulation of recommendations on the proper use of fertilizers as dictated by natural soil properties and crop systems, and, in addition, the general publication of those recommendations in farming circles.

Wednesday, 19 February 1986

23. Calls for measures to combat the risks of soil and water pollution associated with the production and excessive use of pesticides, including the following
- (a) the preparation of a European programme to encourage the proper use of chemical plant protection products, i.e. at a level consistent with the economic production of good quality food in sufficient quantity to meet needs,
  - (b) an immediate ban on the use of biocides and pesticides which have proved or are judged to be mutagenic, carcinogenic and/or teratogenic in use,
  - (c) a systematic review at European level of the conditions of approval for pesticides currently on sale,
  - (d) a re-evaluation of all existing rules on the manufacture, sale transport and use of plant protection products,
  - (e) the preparation of a European programme to apply the principles of integrated plant protection with the aim of limiting the use of chemical plant protection products to the necessary minimum, through a combination of biological measures, biotechnology, selective plant breeding and cultivation techniques,
  - (f) an in-depth European-level study of:
    - the hazards experienced in the workplace by employees involved in the manufacture or use of pesticides and other plant protection products, this to be in full consultation with the relevant trade unions,
    - the risks associated with long-term exposure to even quite low levels of pesticides if continual exposure occurs to residents, their children and pets when pesticides are used in urban parks and small open spaces,
    - the extent of the presence of pesticides residues in human and animal foodstuffs and the degree of toxicological hazard arising thereby;
  - (g) more frequent official checks on the distribution network for the most dangerous chemical substances used in agriculture,
  - (h) the constant provision of up-to-date information for farmers about pesticides being put on sale and the proper use thereof.
24. Calls for an investigation into the likely effects that the use of the new technologies, in particular biotechnologies, will have on the agricultural sector.
25. Calls for the duty-free and levy-free import of feedingstuffs to be examined, with a view to assessing their harmful effects on the preservation of land-based agriculture which is compatible with the environment, and calls, in particular, for measures to combat the pollution associated with factory farming, including the following
- (a) measures designed to discourage intensive husbandry,
  - (b) introduction of a maximum permitted level of phosphate in the application of animal manure, i.e. the amount of phosphate applied per hectare must not exceed the amount absorbed by the crops,
  - (c) the introduction of environmental impact assessment for all farms with large-scale livestock operations,
  - (d) a general ban on fattening substances based on hormones or antibiotics,
  - (e) effective monitoring of the ban to be imposed on the use of hormones
  - (f) the introduction of a range of binding standards designed to assure the requisite protection of public health and of animals.
26. Stresses the need for an appropriate European policy on forestry, which entails the following
- (a) major programmes to rehabilitate and increase forestry resources which will take account of the potential development of the natural vegetation in the areas involved and of the need to preserve certain existing biotopes,
  - (b) stronger measures to protect forests against acid rain, fires, over-grazing and attacks by certain parasites.

- (c) the promotion of forestry research *inter alia* into species which have hitherto been regarded as of secondary importance.
- (d) an investigation into how the principle of planting a tree for every tree cut down could be introduced as a requirement throughout the European Community.
27. Believes that more emphasis must be given to questions of information and training, as well as agricultural research, in order to improve the relationship between agriculture and the environment;
28. Would like to see a special programme developed, where the new technologies would be used to solve the environmental problems which arise from the various agricultural sector, and calls on the Commission to draw up such a programme at an early date.
29. Advocates a system of agriculture which respects the natural balance of nature while taking into account the interests of consumers and producers;
30. Instructs its Committee on the Environment, Public Health and Consumer Protection and its Committee on Agriculture, Fisheries and Food to draw the practical conclusions from this resolution in a separate joint report.
31. Instructs its Committee on the Environment to take part, together with its Committee on Agriculture, in the consultation procedure which the Commission has been invited to initiate on the conclusions of the Green Paper and the proposals based thereon.
32. Calls for a study to be made on the direct and indirect costs of putting these proposals into effect.
33. Instructs its President to forward this resolution to the Commission and the governments of the Member States
-

AGRICULTURE: COMMISSION PROPOSAL ON ORGANIC PRODUCTION OF FOOD DUE SHORTLY

A new EEC initiative to encourage organic production of food and promote the sale of natural, chemical-free and additive-free food products is shortly to be proposed by the European Commission. Over the next few weeks, the Commission's services will be putting the final touches to a draft Directive designed to provide a framework for EEC measures to improve the credibility of "natural" products by harmonising controls on labelling and marketing of organically-produced foodstuffs. The proposal will form a small, but nonetheless significant, part of the Commission's wider effort to curb farm surpluses by encouraging farmers to switch to alternative crops and use less intensive and more environmentally-friendly methods of cultivation. It also aims to tap a growing market for natural and wholesome foods produced without the use of synthetic chemicals and free from any risky additives or pesticide residues.

Plans to promote organic farming within the Community have been under discussion for some time now and especially since the Commission's "Green Paper" on future perspectives for European agriculture was published in July 1985. The Green Paper's recommendations that farmers should replace highly intensive production methods responsible for a large part of the EEC's food surpluses with more extensive production practices were in fact endorsed by the Member States in March this year when a new package of socio-structural measures was adopted. The move towards "extensification" and away from environment-polluting chemical fertilisers, pesticides and other toxic substances was given a new boost at the beginning of September when the EEC's Agriculture Ministers devoted an informal meeting in Denmark to environmental issues. But although agreed on the objectives, many of the Ministers had different ideas about the means with which to achieve them (see European Report N° 1338/9). At the meeting in Nyborg, the EEC Agriculture Commissioner, Frans Andriessen, confirmed the Commission's draft proposal for a labelling and control system for organically-produced food. He stressed that the Community already has several instruments to encourage methods of farming using a minimum of industrial inputs, such as investment aids for processors of organic products, aids for the dissemination of information and aid from the EEC's Structural Funds for certain pilot projects in the field of organic farming.

No common EEC description for the fruits of organic farming?

The new draft Directive being considered by the Commission has several objectives, including the promotion of organically-farmed products, protection of organic productions, safeguarding fair competition between producers of organic products and producers of more "classical" agricultural products, the removal of all obstacles to free intra-Community trade in organic products. The proposal centres around a compulsory labelling system and the use of an EEC symbol to identify products that have actually been produced without the use of any synthetic chemicals (see also European Report N° 1317). However, as the draft proposal currently stands, the compulsory label would only describe them as "products obtained without the use of synthetic chemicals" and any further description, such as "organic", "biological", "natural", "wholesome", "bio-dynamic" or "alternative" would be optional. This is mainly because of the wide range of different descriptions for products of organic farming and linguistic differences from one Member State to another, making a common EEC description impossible. The Commission's plan would also involve Member States setting up their own systems for approving schemes to encourage production of natural food free from chemical additives or residues and any foodstuffs produced under these schemes could be marketed with the Community symbol. Farmers participating in the schemes would be obliged to provide details of their exact production methods and of any fertilisers, plant health products or other artificial or potentially harmful substances that might be used in the production process.

As regards controls, the Commission's experts seem to favour an official and independent system for enforcing controls on organically-produced food at all stages of the production chain. Controls would also have to be applied to imports of organic products from outside the EEC and for this purpose an "equivalence procedure" is envisaged. This procedure would require the competent authorities in the third country to certify that the foodstuffs being exported to the Community have been produced without synthetic chemicals and that their control system is at least equivalent to the EEC's. Between now and the end of the year, when the Commission is expected to approve the proposal, the technical annexes to the draft Directive will have to be finalised. One of these annexes will include a list of mineral and organic products (which will probably be limited to unprocessed crops, fruit and vegetables start with), as well as a few types of chemicals which could be acceptable for organic food production. It appears that the Commission's services would prefer technical lists of organic products, chemicals, fertilisers, pesticides etc. and marketing authorisations for new products to be dealt with by specialised committees. The standing committee procedure is also expected to be chosen for working out future programmes under the framework Directive. (September 28, 1987 - European Report) (EA)

X X

X

